

UCHWAŁA NR XXXV/405/2017

RADY MIEJSKIEJ INOWROCŁAWIA

z dnia 27 listopada 2017 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego programu opieki nad zabytkami" dla Miasta Inowrocławia na lata 2017-2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774 i 1505, z 2016 r. poz. 1330, 1887 i 1948 oraz z 2017 r. poz. 60, 1086 i 1595) uchwala się, co następuje:

§ 1. 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami” dla Miasta Inowrocławia na lata 2017-2021, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Inowrocławia.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej Inowrocławia

Tomasz Marcinkowski

Załącznik
do uchwały Nr XXXV/405/2017
Rady Miejskiej Inowrocławia
z dnia 27 listopada 2017 r.

PREZYDENT MIASTA INOWROCŁAWIA

„GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI” DLA MIASTA INOWROCŁAWIA NA LATA 2017-2021

Inowrocław 2017

SPIS TREŚCI:

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	5
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	5
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	9
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	12
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	12
5.2. Charakterystyka dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Inowrocławia	14
5.2.1. Historia rozwoju układu przestrzennego miasta Inowrocławia	14
5.2.2. Geneza osady (XI w.), osadnictwo przedlokacyjne	14
5.2.3. Miasto lokacyjne (ok. 1238 r.)	15
5.2.4. Rozwój miasta w XV – XVIII w.	16
5.2.5. Rozwój układu przestrzennego i architektura Inowrocławia w XIX w. ...	17
5.2.6. Krajobraz kulturowy	19
5.2.7. Zieleń miejska	21
5.2.8. Zasoby i stanowiska archeologiczne Inowrocławia	22
5.2.9. Cmentarze Inowrocławia	23
5.2.10. Zasoby muzealne	24
5.2.11. Zasoby archeologiczno-wystawiennicze Miasta	25
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	26
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	31
5.4.1. Gminna ewidencja zabytków miasta (liczba z podziałem na funkcje)	31
5.4.2. Wykaz zabytków z terenu miasta Inowrocławia wpisanych do Rejestru Zabytków	32
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	33
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	34
7. Założenia programowe	36
7.1. Priorytety i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami w perspektywie długofalowej	36
7.2. Kierunki działań i zadania konserwatorskie w ramach określonych priorytetów programu opieki	38
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	38
9. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami	39
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	39
11. Część graficzna programu opieki nad zabytkami	40

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego miasta, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Na krajobraz kulturowy składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory oraz osiągnięcia cywilizacyjne człowieka. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Gminny program opieki nad zabytkami został opracowany w celu podejmowania planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego. Niniejszy program ma służyć rozwojowi miasta poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774 i 1505, z 2016 r. poz. 1330, 1887 i 1948 oraz z 2017 r. poz. 60, 1086 i 1595):

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennej zagospodarowania kraju;
 - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych obiektów;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte są ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774 i 1505, z 2016 r. poz. 1330, 1887 i 1948 oraz z 2017 r. poz. 60, 1086 i 1595). Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania etc).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów wynikającym z ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875). Obowiązki określone zostały w Rozdziale 2 Zakres działania i zadania gminy, art. 7 ust. 1. Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody, gminnych dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1073 i 1566).

Ustawa w art. 1 określa m.in. zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej, w których uwzględnia się zwłaszcza wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury, walory architektoniczne i krajobrazowe, wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,

- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2017 r. poz. 1332 i 1529).

Ustawa – Prawo budowlane normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Obiekt budowlany według przedmiotowej ustawy należy projektować i budować zapewniając m.in. ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską,

- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134, 2249 i 2260 oraz z 2017 r. poz. 60, 132, 1074, 1566 i 1595), według której ochronie podlegają m. in.: parki krajobrazowe ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe,

a także zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, jako fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługującego na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne,

- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 i 2260 oraz z 2017 r. poz. 624, 820, 1509, 1529, 1566 i 1595). W rozumieniu ustawy celem publicznym jest m. in.: opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m. in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską,

- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 862).

Art. 1. 1. Działalność kulturalna w rozumieniu niniejszej ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury.

2. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

3. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspierać finansowo, w ramach mecenatu państwa, realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nie należące do sektora finansów publicznych.

4. Mecenat, o którym mowa w ust. 2 i 3, sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości,

- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2016 r. poz. 1817 i 1948 oraz z 2017 r. poz. 60, 573 i 1909). Według ustawy działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie. Sfera zadań publicznych obejmuje zadania w zakresie m. in. kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2017 r. poz. 60, 972 i 1086),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908, z 2013 r. poz. 829 oraz z 2017 r. poz. 60 i 1086).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2016 r. poz. 1506 i 1948 oraz z 2017 r. poz. 1086).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalnoprawne w sferze ochrony zabytków zawarte są w następujących dokumentach:

- ***Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie,***

przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku, jest dokumentem określającym cele i sposób działania podmiotów publicznych, a w szczególności rządu i samorządów województw, w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju. Wyznacza cele polityki rozwoju regionalnego, w tym wobec obszarów wiejskich i miejskich, oraz definiuje ich relacje w odniesieniu do innych polityk publicznych o wyraźnym terytorialnym ukierunkowaniu.

Celem strategicznym polityki regionalnej do 2020 roku, określonym w KSRR, jest ***efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.***

Rozwinięciem celu strategicznego są trzy cele szczegółowe polityki regionalnej:

1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów,
2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych,
3. Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

Można zarysować jednocześnie kilka obszarów strategicznych wyzwań, na które polityka regionalna – wspierająca konkurencyjność regionów i zapewniająca spójność terytorialną kraju – musi odpowiedzieć za pomocą rozwiązań szczegółowych. Możemy do nich zaliczyć :

1. Lepsze wykorzystanie potencjałów najważniejszych obszarów miejskich do kreowania wzrostu i zatrudnienia oraz stymulowania rozwoju pozostałych obszarów.
2. Zapewnienie spójności wewnętrznej kraju. Niedopuszczenie do nadmiernych zróżnicowań przestrzennych.
3. Zwiększenie potencjału do tworzenia, dyfuzji i absorpcji innowacji.
4. Przeciwdziałanie negatywnym trendom demograficznym oraz pełniejsze wykorzystanie zasobów pracy.
5. Poprawa jakości zasobów pracy.
6. Odpowiedź na zmiany klimatyczne i zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego.
7. Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych.
8. Wykorzystanie potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju regionalnego.
9. Wspieranie rozwoju kapitału społecznego.
10. Zapewnienie odpowiedniej infrastruktury transportowej i teleinformatycznej do wspierania konkurencyjności i zapewniającej spójność terytorialną kraju.
11. Podwyższenie zdolności instytucjonalnej do zarządzania rozwojem na poziomie krajowym i regionalnym.

Kultura odgrywa istotną rolę w tworzeniu kapitału społecznego, stanowi niezaprzeczalny czynnik rozwoju regionalnego: przyciąga inwestorów i turystów, kreuje pozytywny wizerunek miast i regionów, stanowi sposób na zwalczanie problemów społecznych. Takie postrzeganie kultury, które nie sprowadza jej jedynie do zastanego dziedzictwa kulturowego i wykorzystania go w turystyce, ale opiera się przede wszystkim na zmianie sposobu myślenia o roli kultury w życiu społecznym, wpisuje się w nowy paradygmat polityki regionalnej.

Kultura przyciąga inwestorów i turystów, kreuje pozytywny wizerunek miast i regionów. Ludowe tradycje regionalne są częścią bogactwa etno-historycznego. Twórcy ludowi, zespoły folklorystyczne, miejscowi poeci i gawędziarze, ale także produkty i marki regionalne stają się

częścią oferty kulturalnej i promocji regionów. Postrzeganie kultury jako czynnika rozwojowego wymaga uznania szczególnej wagi dla problemu ochrony dziedzictwa i różnorodności kulturowej, rozwoju infrastruktury kultury, edukacji kulturalnej i możliwości dostępu do jej zasobów. Z tego powodu niezwykle istotna jest obecność nowych technologii w obszarze kultury, a co za tym idzie, wyraźny, silny związek tego obszaru z dynamicznym rozwojem Polski. Zasoby kultury są dziedzictwem narodowym, które należy chronić, ale przede wszystkim twórczo wykorzystywać i szeroko upowszechniać, wspierając możliwości innowacyjne i kreatywne w społeczeństwie.

Ze względu na wszystkie powyższe czynniki wyzwaniem polityki regionalnej powinno być wykorzystanie potencjału i różnorodności kulturowej polskich regionów w celu zwiększenia wzrostu gospodarczego. Kultura powinna być rozumiana jako sektor kreatywny i innowacyjny, a potencjał kulturowy jako potencjał rozwojowy;

- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020** przyjęta Uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego opiera się na przekonaniu, iż kapitał społeczny jest ważnym czynnikiem rozwoju kraju, wymagającym wzmocnienia. Podejmowane działania powinny przyczyniać się do wzrostu wzajemnego zaufania Polaków i sprzyjać poprawie zaufania do instytucji i organów państwa. Ważnym elementem inicjowanych zmian powinno być wzmacnianie gotowości Polaków do działania na rzecz dobra wspólnego.

Strategia wyodrębnia cztery obszary kluczowe, w których w najbliższych latach konieczna jest interwencja państwa, realizowana w partnerskim współdziałaniu z obywatelami:

- 1) postawy i kompetencje społeczne,
- 2) współdziałanie i partycypacja społeczna,
- 3) komunikacja społeczna,
- 4) kultura i kreatywność.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego przyjęto następującą definicję: ***Kapitał społeczny to, wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiągnięciu wspólnych celów.***

Misją polityki publicznej w zakresie rozwijania kapitału społecznego jest: ***Tworzenie, utrzymywanie i doskonalenie warunków rozwoju kapitału społecznego w Polsce przez wspieranie działań na rzecz aktywności i kreatywności obywateli oraz ich współpracy dla dobra wspólnego.***

Cel główny Strategii to: ***Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski.***

Cel główny będzie realizowany przez cztery cele szczegółowe:

- Cel 1. Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji.
- Cel 2. Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne.
- Cel 3. Usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy.
- Cel 4. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.

Cel szczegółowy 4. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego

Podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie więzi opartych na wspólnej tożsamości i umiejętności jej ciągłej, twórczej reinterpretacji. Natomiast jego integralnym elementem jest otwartość na inne wzorce kulturowe, umiejętność współdziałania

i współżycia osób reprezentujących różne wartości, tradycje, normy zachowań i sposoby życia. Obydwa te aspekty są ze sobą silnie związane i warunkowane przez znajomość własnej tradycji, kultury, historii oraz indywidualną kreatywność, otwartość na inspiracje i nowe rozwiązania.

Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego będzie realizowany przez następujące priorytety Strategii:

1) Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej obejmuje następujące kierunki działań:

- Tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.
- Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

2) Wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym obejmuje następujące kierunki działań:

- Rozwijanie współpracy między instytucjami kultury, oświaty, nauki i organizacjami społecznymi oraz podmiotami prywatnymi.
- Rozwój infrastruktury kultury i zwiększenie efektywności działania instytucji kultury i państwowych jednostek budżetowych działających w obszarze kultury.
- Rozwój systemu wsparcia dla sektora kreatywnego oraz wspieranie przedsiębiorczości w kulturze.
- Rozwój kształcenia artystycznego i systemu wspierania talentów.
- Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą;

• ***Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017***, przyjęty Uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.

Jednym ze strategicznych założeń Krajowego programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego.

Rolą Krajowego programu jest tworzenie warunków wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie, np. poprzez system konferencji i spotkań z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego.

Sformułowano cel główny Krajowego programu: ***Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków***. Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Zagadnienia priorytetowe w obszarze ochrony zabytków przyjęte do realizacji do 2017 r. to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),

- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

- **Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+** przyjęta została Uchwałą Nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 października 2013 r.

Osią przewodnią Strategii jest modernizacja województwa, rozumiana jako zdecydowane działania skoncentrowane na wybranych dziedzinach, szczególnie ważnych dla jakości życia mieszkańców i konkurencyjności województwa. Celem Strategii jest zasadnicza poprawa sytuacji w tych właśnie wybranych dziedzinach, poprzez przełamanie dotychczasowych barier oraz przygotowanie społeczeństwa i przestrzeni województwa do nowych wyzwań rozwojowych, które zaistnieją w III dekadzie XXI wieku.

Przyjęto następującą misję rozwoju województwa: **Kujawsko-Pomorskie – człowiek, rodzina, społeczeństwo.**

Strategia wyróżnia priorytety rozwoju województwa:

- 1) Konkurencyjna gospodarka.**
- 2) Modernizacja przestrzeni wsi i miast.**
- 3) Silna metropolia.**
- 4) Nowoczesne społeczeństwo.**

Cele strategiczne pomocne dla realizacji powyższych priorytetów to:

- Gospodarki i miejsca pracy
- Dostępność i spójność
- Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi
- Innowacyjność
- Nowoczesny sektor rolno-spożywczy
- Bezpieczeństwo
- Sprawne zarządzanie
- Tożsamość i dziedzictwo

Główną ideą działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo” jest zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców oraz rozpoznawalnego i pozytywnie postrzeganego wizerunku województwa na zewnątrz.

Cel strategiczny „Tożsamość i dziedzictwo” realizuje zadania ważne dla 3 priorytetów: modernizacja przestrzeni wsi i miast, silna metropolia i nowoczesne społeczeństwo. Budowanie tożsamości regionalnej to proces długofalowy, wymagający działań kompleksowych, skierowanych do wszystkich mieszkańców. Nieocenioną rolę w tym zakresie odgrywa edukacja, sport.

Dziedzictwo naszego regionu wymaga zachowania, odpowiednie ekspozycji, poprawy dostępności, a także prezentacji w atrakcyjnej dla różnych osób formie. Wobec powyższego, niezbędna jest waloryzacja obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego regionu oraz oszacowanie „wartości marketingowych” wojewódzkich zasobów przyrody i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, koniecznych także dla budowy marki województwa. Wspierane będą w szczególności przedsięwzięcia umożliwiające atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu.

Podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+ jest zatwierdzony przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą Nr 7/221/14 z dnia 26 lutego 2014 r. (ze zmianami przyjętymi Uchwałą Nr 7/284/17 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22 lutego 2017 r.) **Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2014 -2020**. Strategia Programu jest w pełni spójna z celami krajowymi wskazanymi w Strategii Rozwoju Kraju do 2020 roku i jednocześnie zachowuje synergię z celami Strategii Europa 2020. Program zawiera streszczenie analizy społeczno-gospodarczej regionu wraz z wynikającymi z niej głównymi wyzwaniami rozwojowymi dla województwa, opis priorytetów wraz z uzasadnieniem, syntetyczny opis wdrażania, a także szacunkowy plan finansowy.

Celem głównym RPO WK-P 2014-2020 jest **uczynienie województwa kujawsko-pomorskiego konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców**.

Dla sektora Kultury w przedmiotowym Programie zdiagnozowano potrzebę zachowania dziedzictwa materialnego, zachowania dziedzictwa niematerialnego, kultywowania tradycji regionalnych oraz potrzebę wzrostu świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cele Programu realizowane są poprzez ukierunkowane działania określone jako osie priorytetowe i cele tematyczne. Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym zawiera:

Oś priorytetowa 4. Region przyjazny środowisku.

Oś priorytetowa 4 obejmuje dwa cele tematyczne związane z ochroną środowiska:

Cel tematyczny 5. Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem.

Cel tematyczny 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami, w tym

Priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Celem szczegółowym priorytetu inwestycyjnego 6c jest zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu kujawsko-pomorskiego. Realizacja priorytetu inwestycyjnego 6c służyć ma z jednej strony zachowaniu dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz rozwojowi zasobów kultury, z drugiej bardziej efektywnemu ich wykorzystaniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu jako źródła realnych korzyści ekonomicznych.

Wsparcie w ramach Priorytetu inwestycyjnego 6c skierowane zostanie na projekty infrastrukturalne realizowane w instytucjach kultury, bibliotekach, archiwach, muzeach, obiektach i na obszarach zabytkowych, obszarach przemysłowych o wartościach historycznych, a także na konserwację zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych stanowiących dziedzictwo dokumentacyjne.

Przewiduje się także wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych walorów środowiskowych i kulturowych regionu pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu (np. produkt regionalny).

Interwencja w Priorytet inwestycyjny 6c przyczyni się do ochrony, zachowania i zabezpieczenia obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych, rozwoju regionalnej i lokalnej infrastruktury kultury oraz zapobieganie jej degradacji. Wsparcie w tym obszarze zapobieganie ograniczaniu zakresu ich działalności i przyczyni się do komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Również ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego stworzy nowe możliwości inwestycyjne i może stymulować gospodarkę regionu przez wyznaczenie nowych kierunków i sposobów rozwoju.

- 26 czerwca 2003 r. Uchwałą Nr XI/135/03 Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego zatwierdził **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego**.

Cel główny zagospodarowania tego regionu to: „**Zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców**”.

Pochodne od niego cele definiuje się następująco:

1. Zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, wysoce sprawnych systemów infrastruktury technicznej, dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym.
2. Przyspieszenie rozwoju największych miast regionu jako aktywnych biegunów wzrostu, stymulujących wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w ich otoczeniu.
3. Modernizacja struktury przestrzenno-funkcjonalnej regionu osiągnięta w następstwie rozwoju miast średnich (Włocławek, Grudziądz, Inowrocław), a także pozostałych miast powiatowych, jako węzłów systemów transportowych i teleinformacyjnych oraz obszarów z unikatowymi walorami środowiska przyrodniczego i predyspozycjami do użytkowania rekreacyjnego.

W Planie, w ramach polityki zagospodarowania przestrzennego województwa przyjęto, celem budowy konkurencyjnych struktur funkcjonalno-przestrzennych **naczelne zasady zagospodarowania przestrzennego:**

- Zrównoważonego rozwoju tj. rozwoju, który znamionuje poszanowanie zasobów, harmonizowanie ekonomicznych, społecznych i ekologicznych celów rozwoju, w sposób nie naruszający możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń,
- Wielofunkcyjności rozwoju struktur przestrzennych,
- Ładu przestrzennego wyrażającego: harmonię, porządek, właściwe proporcje i równowagę w środowisku człowieka.

Zróżnicowana problematyka zagospodarowania przestrzennego województwa wymaga stosowania również szczególnych zasad zagospodarowania. Określono je w następujących zakresach: ochrony i kształtowania struktur środowiska przyrodniczego, zachowania dziedzictwa kulturowego, kształtowania regionalnego układu osadniczego, zagospodarowania związanego z rozwojem gospodarczym, w szczególności dla działalności przemysłowych, w sferze rolnictwa i w sferze turystyki oraz w zakresie rozwoju komunikacji i infrastruktury technicznej.

Zachowanie **dziedzictwa kulturowego** wymaga przestrzegania następujących zasad:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego,
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Uchwałą Nr LIV/823/14 z dnia 27 października 2014 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przystąpił do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

- Uchwałą Nr XXXI/518/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r. Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął do realizacji **Program Opieki nad Zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020.**

Dokument, jakim jest wojewódzki program opieki nad zabytkami, to strategiczne narzędzie samorządu wojewódzkiego, w którym określone są cele i kierunki jego działań.

Istotnym elementem tej strategii jest także znaczące zdynamizowanie działań, mających na celu zachowanie dziedzictwa niematerialnego, którego istota, często pomijana i pomniejszana jest niezwykle ważną częścią dziedzictwa kulturowego.

Mając na uwadze uwarunkowania prawno-własnościowe obiektów zabytkowych oraz możliwości, wynikające z umocowania prawnego samorządu wojewódzkiego, główny nurt działań obecnej edycji Programu powinien się koncentrować na kontynuowaniu i wzmacnianiu stanu zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Rolą i zadaniem Programu opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020 jest wzmocnienie pozytywnych tendencji w opiece nad dziedzictwem kulturowym regionu. Celem strategicznym będzie dalsze ugruntowanie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej.

W Programie dokonano analizy zmiany zasobu dziedzictwa kulturowego w okresie 2013-2016 w zakresie stanu ilościowego gminnych ewidencji zabytków, nowych wpisów do rejestru zabytków oraz wykreśleń z tegoż rejestru.

Duży nacisk jest położony na ochronę dziedzictwa niematerialnego, jak: obrzędy świąteczne i tradycyjne zwyczaje, gwarę kujawską, tradycyjne umiejętności – folklor muzyczny i taneczny, kulinaria, hafciarstwo, zdobnictwo, nazewnictwo miejscowe.

Program wskazuje środki finansowania działań zmierzających do ochrony, popularyzacji i adaptacji dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym i wojewódzkim, z budżetów samorządów, a także ze środków europejskich.

Działania programowe zaplanowane do realizacji przez samorząd województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2017-2020, poza poprawą stanu zachowania środowiska kulturowego regionów historyczno-kulturowych województwa i ugruntowaniem poczucia tożsamości lokalnej społeczności, winny w konsekwencji wygenerować mechanizmy, których efektem będzie wzrost konkurencyjności regionu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

a) Ochrona zabytków w dokumentach strategicznych Inowrocławia

- **Strategia Rozwoju Miasta Inowrocławia** przyjęta Uchwałą Nr XXIV/252/2016 r. Rady Miejskiej Inowrocławia z dnia 28 listopada 2016 r.

Strategia Miasta określa priorytety, cele rozwojowe i kierunki działania odnoszące się do obszarów życia społeczno-gospodarczego (społeczność, infrastruktura, gospodarka, przestrzeń, ekologia). Dla każdego celu rozwojowego wskazano powiązania z celami strategicznymi zapisanymi w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020. Plan modernizacji 2020+

Sfera dziedzictwa kulturowego poruszona jest w:

Priorytet II: Infrastruktura. Cel strategiczny: Dostępność i spójność. Cel rozwojowy – Równomierny rozwój przestrzenny miasta

Ideą tego celu rozwojowego jest utrzymanie ładu przestrzennego w mieście, związanego z prowadzeniem spójnej i przejrzystej polityki przestrzennej miasta. Służyć temu ma m. in. dokonanie przeglądu i zmian w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz aktualizacja studium zagospodarowania przestrzennego miasta, co będzie wiązać się z kompleksową poprawą ładu przestrzennego i zagospodarowania;

- aktualizacja studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Inowrocławia,
- dostosowanie istniejących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego do potrzeb i oczekiwań inwestorów,

- modernizacja przestrzeni publicznej, m. in. w obszarze rewitalizacji wyznaczonym w programie rewitalizacji miasta,
- odnowa zasobów zabytkowych.

Priorytet V: Zwiększenie znaczenia Uzdrowiska Inowrocław. Powiązanie ze strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020. **Cel strategiczny: Gospodarka i miejsca pracy, Tożsamość i dziedzictwo.**

Inowrocław posiada predyspozycje dla rozwoju „turystyki zdrowotnej”. Walory uzdrowiska będą mogły być wykorzystane przy kreowaniu tożsamości i wizerunku miasta.

Należy kontynuować działania zmierzające do stałego uatrakcyjniania oferty miasta dla turystyki biznesowo-kongresowej, zwiększenia różnorodności usług turystycznych w oparciu o rozwój bazy hotelowo-wypoczynkowej oraz uzdrowskiej, położenie na Szlaku Piastowskim oraz tworzone lokalne produkty markowe.

Cel rozwojowy – Rozwój infrastruktury pro-turystycznej i różnych form turystyki:

- zagospodarowanie turystyczne Noteci,
- budowa, rozbudowa ścieżek rowerowych i ciągów pieszo-jezdných,
- rewitalizacja fragmentu średniowiecznego muru miejskiego,
- budowanie miejsc parkingowych umożliwiających respektowanie zakazu wjazdu pojazdów do strefy uzdrowskiej „A”,
- utrzymanie i konserwacja ścieżek zdrowotnych,
- wspieranie rozwoju lotniska Aeroklubu kujawskiego w celu wykorzystania go do celów biznesowych i turystycznych.

b) Opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej gminy

- Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Inowrocław przyjęta Uchwałą Rady Miejskiej Inowrocławia Nr XXIV/350/08 z dnia 29.10.2008 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Inowrocławia uchwalone przez Radę Miejską Inowrocławia (uchwała nr VI/73/99 z dnia 26 lutego 1999 r.) na podstawie art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 89, poz. 415 ze zm.), stanowiące podstawowy dokument planistyczny na szczeblu gminy, wymagało zmian uwzględniających przede wszystkim powstałe z upływem czasu przekształcenia w strukturze i intensywności zagospodarowania miasta, a także obowiązki wynikające z obowiązujących aktów prawnych. Dostosowanie ustaleń studium do aktualnego stanu zagospodarowania i oczekiwanych zmian kierunków zagospodarowania miasta wynika przede wszystkim z wymagań określonych w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 ze zm.), a w szczególności z art. 20 ust. 1, gdzie zapisany jest obowiązek stwierdzania zgodności rozwiązań wszystkich projektów planów miejscowych wykonywanych według tej ustawy z ustaleniami studium.

„Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Inowrocław” nie jest aktem prawa miejscowego, stanowi natomiast akt polityki przestrzennej gminy.

Kierunki rozwoju miasta określone w zmianie studium stanowią wytyczne dla prowadzenia dalszych prac przy zagospodarowaniu przestrzennym miasta Inowrocław, zwłaszcza przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W ramach prac nad "Zmianami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Inowrocław" poddano wszechstronnej analizie środowisko przyrodnicze

i kulturowe, zagadnienia demograficzne i społeczno - gospodarcze, dotychczasowe przeznaczenie i zagospodarowanie terenu, uwarunkowania wynikające z prawa własności gruntów i turystycznego zagospodarowania, a także uwarunkowania związane ze stanem komunikacji oraz sieci i urządzeń infrastruktury technicznej. Uwzględniono także uwarunkowania, cele i kierunki polityki państwa na obszarze województwa dotyczące miasta Inowrocław.

Środowisko kulturowe opisano w przedmiotowym dokumencie: **Część II UWARUNKOWANIA ROZWOJU MIASTA, rozdział 4. Uwarunkowania przyrodniczo-kulturowe, podrozdział 4.3 Dziedzictwo i zasoby kulturowe.**

Oprócz analizy wartościowania obiektów historycznych podano spis ewidencyjny obiektów zabytkowych miasta Inowrocławia oraz wykaz dóbr kultury wpisanych do Rejestru Zabytków.

W zależności od stopnia zachowania istniejącej historycznej kompozycji urbanistycznej i substancji zabytkowej dokument wyznacza strefy ochrony konserwatorskiej:

"A „ – strefę pełnej ochrony konserwatorskiej,

"B „- strefę ochrony konserwatorskiej,

"E „- strefę ochrony ekspozycji,

"W „- strefę ochrony archeologicznej.

- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Wyznaczone w „Zmianie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Inowrocław” cele i zasady polityki przestrzennej miasta w odniesieniu do środowiska kulturowego realizowane są poprzez sukcesywnie sporządzane i uchwalane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Aktualnie obowiązuje 91 planów, którymi objęte jest 86,3% powierzchni miasta w jego granicach administracyjnych – wg stanu na dzień 24 maja 2017 r.

Wprowadzane zapisy i postulaty konserwatorskie dla obiektów zabytkowych z wyszczególnieniem gminnej ewidencji zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego skutecznie chronią dziedzictwo kulturowe miasta.

c) Inne dokumenty

- Uchwała Rady Miejskiej Inowrocławia Nr XIV/224/2008 z dnia 24.01.2008 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Uchwała stanowi prawne narzędzie realizujące w praktyce obowiązki wynikające z art. 81 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5.2. Charakterystyka dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Inowrocławia

5.2.1. Historia rozwoju układu przestrzennego miasta Inowrocławia

5.2.2. Geneza osady (XI w.), osadnictwo przedlokacyjne

Inowrocław położony jest na Wysoczyźnie morenowej lekko wyniesionej ponad wysadem solnym. Jest to środkowa część Kujaw, a więc teren gęsto zasiedlony już od czasów

najdawniejszych. Duże znaczenie dla rozwoju osadnictwa na tym terenie miała budowa geologiczna okolic – wysady solne i słone źródła.

W XI w. rejon Inowrocławia skupiał w swoim obrębie kilka dużych zespołów osadniczych w skład których wchodziło ponad 40 osad i nekropoli. Wszystkie osady rejonu inowrocławskiego łączyły ważne szlaki lądowe. Zbiegały się tu drogi w kierunku Pakości i Kościelca, Szarleja, Torunia, Bydgoszczy, Strzelna i Kruszwicy. Najważniejszy był szlak północ-południe, ze Śląska przez Kalisz, Inowrocław, Bydgoszcz na Pomorze. Przy rozgałęzieniach szlaku północ-południe, w okolicy dzisiejszego kościoła romańskiego pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny powstała osada o głównym znaczeniu wobec skupiska osad inowrocławskich. Jej doniosłe znaczenie można datować od przełomu X/XI w. Skrzyżowanie szlaków stworzyło plac o stosunkowo dużej powierzchni. Osada skupiona była wokół placu. Plac wkrótce stał się ośrodkiem targów. Pierwszy przekaz pisany dotyczący targu w Inowrocławiu pochodzi z 1185 roku, a następny z 1193 roku. Najprawdopodobniej targ zlokalizowany był przy kościele romańskim. Jednocześnie badania archeologiczne odkryły istnienie przy tymże kościele osady datowanej na XI-XII w. Obszar ten zachował tradycyjną nazwę – Stare Miasto, Staromieście. Tereny tzw. Staromieścia przez cały czas usytuowane były peryferyjnie wobec miasta średniowiecznego (poza obwodem murów miejskich).

Niezależnie od targu, który stanowił centrum osadnicze rozwijały się nadal mniejsze osady w okręgu inowrocławskim. Wielość osad położonych przy głównych szlakach handlowych sprzyjało lokalizacji tu grodu. Zespół osad inowrocławskich tworzył tzw. opole. Gród opolny powstał na szczycie garbu terenowego w okolicach dzisiejszej ul. Rybnickiej i Szerokiej. Pod koniec XII w. gród opolny został przekształcony w gród kasztelański. Po raz pierwszy kasztelania inowrocławska wzmiankowana jest dopiero w 1241 roku. Powstanie grodu na terenie garbu zapoczątkowało zasiedlenie całego tego terenu. Wcześniej zapewne istniała już niewielka osada w południowo – zachodniej części (okolice kościoła farnego) z zachowanym szczątkowo do chwili obecnej placem. Bardzo możliwe, że ów plac przed kościołem farnym stanowi relikw większego placu targowego nastawionego na obsługę osadnictwa z południowych terenów obecnego miasta.

Reasumując należy podkreślić kilka zasadniczych czynników i etapów rozwojowych określających sytuację Inowrocławia do czasu bezpośrednio poprzedzającego lokację miejską:

- rozwój osadnictwa wczesnośredniowiecznego,
- przebieg ważnych szlaków lądowych,
- XII – wieczna osada targowa i kościół romański,
- początki osadnictwa na garbie terenowym, na którym później rozwinęło się miasto lokacyjne.

5.2.3. Miasto lokacyjne (ok. 1238 r.)

Przed lokacją miejską Inowrocław stanowił już ważne centrum osadnicze i handlowe na Kujawach. Na dalszym rozwoju Inowrocławia zaważyły wydarzenia natury politycznej, a także gospodarczej.

Ok. 1231 r. książę Konrad Mazowiecki wydzielił Kujawy z Mazowsza i osadził jako władcę kujawskiego swego syna Kazimierza. Pierwszą stolicą księstwa został Inowrocław. Mniej więcej w tym czasie, po 1231 r. rozpoczęto budowę zamku książęcego, w pobliżu szlaku do Kościelca i Pakości (teren nie zachowanego zamku zajmuje poczta przy ul. Królowej Jadwigi i 6 Stycznia). Wydarzenia związane z ustanowieniem Księstwa Kujawskiego, a także z budową zamku datowane są jeszcze na okres przedlokacyjny. Lokacja była zapewne planowana już w okresie budowy zamku.

Od I połowy XIII w. Inowrocław stał się świadkiem ważnych wydarzeń politycznych. 6 października 1233 r. w kościele pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny odbył się synod diecezji

wrocławskiej, a w 1236 r. biskup Michał spotkał się tu z księciem pomorskim Świętopelkiem. Wydarzenia tego rodzaju podkreślały rangę Inowrocławia i służyły przyspieszeniu lokacji miejskiej. Wzorów lokacji dostarczyły miasta Dolnego Śląska, z którymi książę kujawski zapoznał się osobiście, a ponadto Kujawy w tym czasie utrzymywały ściśle kontakty ze Śląskiem. Inowrocław lokowano ok. 1238 r. na prawie magdeburskim, a wzorów lokacji dostarczyło ustawodawstwo Wrocławia. Równolegle, bo ok. 1238 r., lub nieco wcześniej w Inowrocławiu osiedlili się franciszkanie. Decyzja wzniesienia zabudowań klasztornych zapewne planowana była już w momencie sporządzania planu przestrzennego przyszłego miasta. Klasztor franciszkański zgodnie z wówczas obowiązującą regułą i zwyczajami wzniesiono na obrzeżach miasta, w północnej części, naprzeciw zamku (ob. plac Klasztorny). Tak więc miasto lokacyjne można było wpisać w środkową część terenowego garbu na południowym wschodzie ograniczonym grodem kasztelańskim, na północnym zachodzie zamkiem książęcym, a na północnym wschodzie klasztorem franciszkanów. Czwarty, południowo – zachodni narożnik zarezerwowano pod budowę kościoła farnego. W tak ograniczonej przestrzeni można było przeprowadzić lokację miejską w zasadzie na surowym korzeniu, gdyż środkowa część garbu nie była dotąd zagospodarowana. Centralnym elementem rozplanowania miasta lokacyjnego był kwadratowy Rynek. Pierwotny Rynek obejmował obecny plac oraz przestrzeń na zachód od ul. Kościuszki, która niegdyś stanowiła wschodnią pierzeję Rynku. Rynek lokacyjny otoczony był 8 regularnymi kwartałami zabudowy. Wjazdy na Rynek odbywały się z narożników placu. Wyjątek stanowi tu wjazd wschodni (ob. ul. Świętego Ducha) wychodzący ze środka pierzei rynkowej (na osi szlaku). Równocześnie z wytyczeniem w miarę regularnej siatki ulic wyznaczono miejsce pod budowę kościoła farnego.

Przed 1320 r. ukończono budowę murów miejskich, które ostatecznie zamknęły kształt miasta. W obrębie murów miejskich znalazły się jednostki spoza jurysdykcji miejskiej: zamek, gród kasztelański, klasztor. Główne kierunki komunikacyjne w mieście wyznaczone były regularnymi, szerszymi od pozostałych ulicami. Ulice przechodząc w szlaki przecinały mury bramami: na północy Bramą Bydgoską, na wschodzie Bramą Toruńską lub Radziejowską, od południa Bramą Poznańską lub Strzelińską. W narożnikach murów usytuowane były baszty na planie zbliżonym do kwadratu. Poza murami wykonano fortyfikacje zewnętrzne, na które składał się wał drewniano - ziemny i fosa.

Stosunkowo mało zachowało się informacji o średniowiecznych budynkach użyteczności publicznej, urządzeniach miejskich, ogólnie o wyglądzie miasta. Wiadomo, że na Rynku w północnej jego części usytuowany był ratusz wzniesiony w I połowie XIV w., którego wieża dotrwała do 1869 r., a drewniany ratusz istniał do 1775 r. W środku wschodniej pierzei Rynku zlokalizowana była Waga Miejska. Ulice miasta w tym czasie wyłożone były drewnem. W mieście przeważała zabudowa drewniana.

5.2.4. Rozwój miasta w XV-XVIII w.

Miasto lokacyjne zamknięte pierścieniem murów miejskich niewiele zmieniło swój kształt przestrzenny w następnych wiekach. Wymieniano zabudowę, wznoszono nowe budynki, lecz przy zachowaniu wytyczonego lokacją układu.

Jedyną istotną zmianą było wprowadzenie miejskiego zagospodarowania na terenie grodu kasztelańskiego w południowo – wschodniej części miasta. Obszar ten przeznaczono na dzielnicę żydowską. Tu również zlokalizowano pierwszą bóżnicę, łaźnię, szkołę żydowską, a później tzw. Wielką Synagogę. W tej części miasta również najwcześniej zagospodarowano przedmurze lokalizując tu pierwszy cmentarz żydowski przylegający do południowego odcinka murów miejskich.

Miasto po lokacji miejskiej intensywnie rozwijało się. Świadectwem tego jest stosunkowo wczesne powstanie kolejnych przedmieść. Jeszcze w okresie lokacyjnym Inowrocław posiadał przedmieście przy kościele romańskim pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny, przekształcone z wcześniejszej osady targowej i nazywane Staromieściem. Innym, bardzo wczesnym przedmieściem było Przedmieście Radziejowskie, które rozwinęło się na wschód od Bramy Toruńskiej wokół szpitala i kościoła Świętego Ducha założonych przed 1263 r. Pozostałe przedmieścia są nieco późniejsze. Na północy powstało Przedmieście Stodoły zwane Bydgoskim oraz Grodzkiem. Pierwsza o nim wzmianka pochodzi z 1510 r. Głównym ośrodkiem przedmieścia był kościół pw. Świętego Jakuba po raz pierwszy wzmiankowany 1505 r. Inne przedmieście rozwinęło się prawdopodobnie ze wcześniejszej osady za Bramą Poznańską, a więc na południu od miasta lokacyjnego. Przedmieście nazywano Batkowskim albo Bytkowem, a po raz pierwszy było wzmiankowane w 1510 r. Tam zlokalizowany był kościół pw. Świętego Krzyża. Kościół i przytułek Świętego Krzyża, po raz pierwszy wzmiankowany w 1573 r., usytuowane były za fosą południową. Na północny wschód od miasta lokacyjnego funkcjonowało niewielkie Przedmieście Kurowo wzmiankowane po raz pierwszy w 1374 r., a później zanikłe. Ostatnie przedmieście tzw. Nowe Ogrody lub Rogowskie powstało na południowy zachód od kościoła romańskiego Imienia Najświętszej Maryi Panny.

Jedynie od strony zachodniej nie rozwinęły się żadne przedmieścia. Funkcjonował tu Folwark Zamkowy (XII-XIV w.), później zamieniony na Folwark Miejski. Pozostałe tereny na zachód od miasta lokacyjnego stanowiły role miejskie.

Teren miasta lokacyjnego nie uległ większym przekształceniom do XVIII w. włącznie. Istotną zmianą jest wprowadzenie w Rynek dwóch wschodnich bloków zabudowy. Prawdopodobnie geneza obu kwartałów sięga czasów późnego średniowiecza i związana jest z pierwotną zabudową śródmiejską (kramy). Upadek obronnego znaczenia murów miejskich spowodował, że w czwartej ćw. XVIII w. zabudowa zaczyna wchodzić na dotychczas wolne wewnętrzne przedmurza, a mury ulegają dewastacji. W 1781 r. tereny zewnętrznych fortyfikacji przeznaczono na ogrody dla mieszczan. Wały zostały wykorzystane jako drogi otaczające miasto. W ten sposób ukształtował się zachodni odcinek ul. Toruńskiej, wschodni odcinek ul. Solankowej oraz północny odcinek ul. Staszica. Obszary zainwestowania miejskiego do czwartej ćw. XVIII w. znacznie rozszerzyły się, co nie oznacza wprost znacznego wzrostu liczby mieszkańców czy liczby domów. Zabudowa rozszerzyła się na przedmieścia, jednocześnie wiele parceli w samym mieście pozostawało niezabudowane. Intensywnie zabudowane były jedynie już wcześniej powstałe przedmieścia przy Bramie Poznańskiej – Batkowskie, przy Bramie Toruńskiej – Radziejowskie i przy Bramie Bydgoskiej – Stodoły. Ponadto do obszaru miejskiego w XVIII w. należały tereny w zasadzie nie zabudowane między dzisiejszymi ul. Cegielną i Najświętszej Marii Panny oraz w okolicy ul. Średniej i na wschód od ul. Najświętszej Marii Panny.

5.2.5. Rozwój układu przestrzennego i architektura Inowrocławia w XIX i XX w.

Do pierwszej połowy XIX w. sytuacja miasta nie uległa większym przeobrażeniom. Zapoczątkowana w końcu XVIII w. rozbiórka murów miejskich przybrała na sile w pierwszej połowie XIX w., a głównie w drugiej ćw. XIX w. Ponadto zaistniała potrzeba wprowadzenia dodatkowych połączeń komunikacyjnych centrum miasta z przedmieściami. W tym celu w 1836 r. wytyczono ulicę przez południowy odcinek murów (przedłużenie ob. ul. Rybnickiej do ul. Małej Andrzeja), a w zachodnim odcinku ul. Studzienną oraz ul. 6 Stycznia oraz przy farze, ul. ks. Bogdana Gordona. Najpóźniej otworzono miasto w północno - wschodniej części za ogrodami klasztornymi, ok. 1860 r. Również w I połowie XIX w. zabudowywane zostają dalsze wewnętrzne przedmurza.

Intensywniejszy rozwój Inowrocławia rozpoczął się w czwartej ćw. XIX w. W 1875 r. na terenach położonych na zachód od miasta założono Uzdrowisko. Park o powierzchni 5 ha według projektu Lucjana Grabskiego i Michała Budzyńskiego powstał na terenach należących do wsi Rąbin. Pierwszy budynek kąpielowy Łazienki, liczący 14 wanien, zbudowano w 1876 r. kolejno powstające pawilony i budynki sanatoryjne koncentrowały się w części centralnej założenia, wzdłuż dwóch osi północ-południe i wschód-zachód. Całość tego niewielkiego wówczas założenia parkowego (o kształcie zbliżonym do prostokąta) otaczała obsadzona drzewami aleja. Od strony wschodniej założenia rozpoczynała się droga prowadząca do miasta. Był to początek ul. Solankowej, łączącej Uzdrowisko z Inowrocławiem. Od zachodu zaś teren parkowy zwężał się do alejki prowadzącej do stawu. Pierwotne założenie wypełniały geometryczne partery dzielone żwirowymi ścieżkami, zdobione kosztami kwiatowymi wypełnionymi pojedynczymi drzewkami. Od południa partery zamykała ściana masywu drzew. W najstarszej części założenia uwidacznia się geometryczna dyspozycja przestrzenna. Kolejny rozwój parku nastąpił z początkiem XX w. Park liczył wówczas 16 ha, a w okresie międzywojennym powiększono go do ok. 42 ha, tzw. Nowe Solanki. Nowe Solanki posiadają układ w całości swobodny zgodnie z duchem epoki, zaprojektowany został w stylu kaligraficznym zwanym również „Wielką Manierą”. Styl ten charakteryzuje się scalaniem cech natury z programem wynikającym z przeznaczenia obiektu. Krąg z ławką, mostek, dywanowy kwietnik, naturalnie wyglądający staw, swobodnie ukształtowane perspektywy wyznaczone przez odpowiednie ukształtowanie roślinności, to charakterystyczne elementy parków komponowanych w stylu kaligraficznym spotykanym w Nowych Solankach. Wraz z rozbudową założenia parkowego powstały nowe budynki uzdrowskowe, cały park został ogrodzony. Miasto uchwałą Rady Miejskiej z 22 lipca 1922 r. uzyskało nazwę Inowrocław – Zdrój.

W związku z powstaniem Uzdrowiska teren między Solankami, a miastem postanowiono wykorzystać na dzielnicę mieszkaniową i pensjonatową związaną z Uzdrowiskiem. Najwcześniej i najintensywniej zabudowywano ul. Solankową, przy której od lat 70. XIX w. zaczęły wyrastać rezydencje najzamożniejszych obywateli miasta, wille i pensjonaty. Wzdłuż najbardziej reprezentacyjnej elitarnej ulicy stoją obok siebie domy zbudowane w różnych stylach, np. romantycznego neogotyku, neorenesansu, czy renesansu północnego „niderlandzkiego”. Zabudowa na pozostałych ulicach tej dzielnicy pojawiać się zaczęła głównie po 1907 r. Ostateczny kształt dzielnicy uzdrowskowej skryształizował się w okresie 20-lecia międzywojennego.

W 1872 r. Inowrocław połączyła linia kolejowa z Bydgoszczą, a w roku następnym z Toruniem. Dworzec kolejowy wybudowano na północny zachód od miasta. Od tego czasu zaczęto zabudowywać obszar ul. Dworcowej, od ul. Królowej Jadwigi do dworca kolejowego, wzdłuż wcześniejszego szlaku bydgoskiego. Na zachód od ul. Dworcowej zlokalizowano gazownię (1874 r.) i elektrownię (1908 r.). Pierzeje nowo wytyczonych ulic wypełniają wyróżniające się domy przy ul. Dworcowej, których dolne kondygnacje są tynkowane, rustykowane lub boniowane, a górne wykonane z surowej cegły mają tynkowane tylko detale architektoniczne, obramowania okienne i gzymsy. Nawiązują one do manieryzmu francuskiego. Obok grupy domów nawiązujących do późnego renesansu włoskiego (ul. Łucjana Grabskiego) architekturę miejską wzbogacają kamienice wybudowane w stylu neobarokowego eklektyzmu (ul. Królowej Jadwigi).

W II poł. XIX w. intensywniej rozwija się również południowa dzielnica miasta (dawne Przedmieście Batkowskie). Na południe od miasta, tuż przy Noteci, wyznaczono tereny pod budowę fabryki sody (1881-1882) i wzniesiono cukrownię (1879). Wokół zabudowy fabrycznej powstał unikatowy kompleks architektoniczno – urbanistyczny, świadomie zaprojektowany jako całkowicie samowystarczalny zespół przemysłowo – mieszkalny z zapleczem usług bytowych, oświatowych, kulturalnych i duchowych. W skład tej tkanki urbanistyczno – architektonicznej prócz zabudowań fabrycznych wchodziły: szkoła, kościół, wille dla dyrekcji, domy dla wyższych urzędników, nauczycieli i tzw. „familioki” dla robotników. W czwartej ćw. XIX w. chcąc usprawnić

południowy wylot z miasta wytyczono ul. Poznańską. Obie pierzeje ul. Poznańskiej zabudowane zostały budynkami eklektycznymi i secesyjnymi w k. XIX w. i na pocz. XX w.

Intensywny ruch budowlany od czwartej ćw. XIX w. zaważył w sposób niezwykle znaczący na kształcie architektonicznym miasta. Układ przestrzenny starego miasta pozostał niezmieniony, jednakże większość zabudowy w tym czasie wymieniono na budynki 2-4 kondygnacyjne eklektyczne i secesyjne. Zmieniło się również zagospodarowanie na parcelach. Pojawiły się liczne skrzydła oficynowe oraz murowane budynki gospodarcze.

Obszar miejski po 1945 r. znacznie się powiększył. Powstało kilka osiedli mieszkaniowych, jako pierwsze z początkiem 1948 r. Nowe Osiedle. Potem kolejno osiedla Piastowskie, Toruńskie i najmłodsze, a zarazem największe – Rabin.

5.2.6. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy przechowuje świadectwo działalności jego dawnych mieszkańców, dlatego jest znakiem tożsamości danego regionu.

Krajobraz kulturowy jest w polskim prawie zdefiniowany jako „postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka” – art. 3 pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Krajobraz kulturowy danego regionu tworzy się na gruncie występujących warunków przyrodniczo-geologicznych w określonym położeniu geograficznym.

Położenie Inowrocławia – Inowrocław jest starym grodem piastowskim, położonym na 52°48' szerokości geograficznej i na 18°24' długości wschodniej. Miasto rozlokowało się na Równinie Inowrocławskiej. Jest to region w środkowej Polsce, stanowiący północno-wschodni fragment Pojezierza Wielkopolskiego o powierzchni 1540 km². Oddziela Kotlinę Toruńską od Pojezierza Gnieźnieńskiego i Pojezierza Kujawskiego.

Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski wg Jerzego Kondrackiego („Atlas Rzeczypospolitej Polskiej”, Warszawa 1993-1997) obszar Miasta Inowrocław należy do prowincji Niżu środkowoeuropejskiego, podprowincji Pojezierza Południowobałtyckie, makroregionu Pojezierze Wielkopolskie oraz w końcowej klasyfikacji do mezoregionów Równina Inowrocławska i Pojezierze Gnieźnieńskie.

Równina Inowrocławska - mezoregion o całkowitej powierzchni 1 540 km², leżący na północ od Pojezierza Kujawskiego. Ukształtowanie powierzchni mezoregionu stanowi płaska wysoczyzna morenowa o rzędnych wysokościowych 85-90 m n.p.m.

Pojezierze Gnieźnieńskie mezoregion o powierzchni 4 300 km², położony na zachód od Równiny Inowrocławskiej. Mezoregion charakteryzują rozległe formy wklęsłe rynny subglacjalne. Miasto Inowrocław leży w południowo wschodniej części województwa kujawsko - pomorskiego. W wyniku reformy administracyjnej z 1999 r. stało się gminą miejską. W większości jest otoczone przez gminę wiejską Inowrocław, tylko od zachodu sąsiaduje z gminą Pakość. Miasto Inowrocław zajmuje powierzchnię 30,42 km². Zamieszkuje je 73 968 mieszkańców (na dzień 31.12.2016 r.).

Inowrocław posiada cenne w skali regionu i kraju zasoby dziedzictwa kulturowego o dużych wartościach historycznych i artystycznych. Stanowią je zachowany i czytelny układ urbanistyczny miasta lokacyjnego i kolejnych etapów XIX w. nawarstwień zabudowy wychodzącej poza linie fortyfikacji miejskich, uzdrowiskowy zespół przestrzenny z krajobrazowym wnętrzem architektoniczno-przyrodniczym, dzielnica uzdrowiskowa z zakomponowanymi przed ogródkami we wnętrzach architektonicznych, zabytkowe obiekty

sakralne: romańska bazylika mniejsza pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny, gotycki kościół pw. Świętego Mikołaja i neostylowe: pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie, pw. Świętego Krzyża, pw. Opatrzności Bożej, pw. ŚŚ. Barbary i Maurycego, pw. Św. Józefa eksponowane w otoczeniu komponowanej zieleni.

Krajobraz kulturowy z jego zasobami przeplata się i funkcjonuje w połączeniu z niematerialnymi dobrami kultury, m.in. z tradycją i zwyczajami: festiwalami, targami, obchodami np. Dni Inowrocławia. Dziedzictwo i wartości kultury niematerialnej Inowrocławia to także tradycje i zwyczaje kultury kujawskiej. Inowrocław leży na Kujawach, które są historyczną dzielnicą Polski, usytuowaną między Notecią i Wisłą. Termin Kujawy po raz pierwszy zapisano w Bulli Gnieźnieńskiej papieża Innocentego II z 1136 roku, ale trwałe osadnictwo w tym regionie datuje się już od czasów neolitu. Kujawy są jedną z najstarszych dzielnic państwa polskiego, spełniającą znaczącą rolę już we wczesnym średniowieczu. W roku 1194 zostały wyodrębnione jako osobna domena Bolesława, syna Mieszka Starego. Do początku XIII wieku stolicą i głównym ośrodkiem kulturalnym regionu była Kruszwica. Kiedy Konrad Mazowiecki utworzył (ok. 1230) samodzielne księstwo dla swojego syna Kazimierza, zwanego Kujawskim, na stolicę księstwa obrano Inowrocław. Kujawiak to również polski taniec ludowy w rytmie zbliżonym do mazura. Na motywach kujawiaka został oparty hejnał Inowrocławia, skomponowany przez Tadeusza Kłaputa w 1985 roku z okazji obchodów 800-lecia miasta. Od 1997 roku hejnał jest odtwarzany codziennie w południe z wieży gmachu Poczty Głównej. Już od czasów księstwa inowrocławskiego miasto pełniło funkcję centrum kulturalnego i gospodarczego regionu. Mimo upływu wieków także dziś Inowrocław jest uznawany za prężny ośrodek kulturotwórczy.

Istotne w wewnętrznych uwarunkowaniach ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Inowrocławia są zespoły urbanistyczno-architektoniczne, obiekty sakralne oraz budynki użyteczności publicznej, będące znaczącymi elementami krajobrazu miasta, które wraz z innymi obiektami (rejestrowymi) oddają charakter i formy stylowe zabudowy ośrodka miejskiego. Wygląd, charakter wizualny Inowrocławia najczęściej utożsamiany jest z terenem śródmieścia, z rynkiem, ponieważ centrum stanowi najbardziej identyfikowalną i znaną część miasta. Jest ponadto obszarem o największej koncentracji reprezentacyjnych obiektów, w tym o dużej wartości zabytkowej, historycznej, gmachów użyteczności publicznej, instytucji kultury i obiektów o znaczeniu ogólnomiejskim. Śródmieście przyciąga czytelnością dawnego układu urbanistycznego (czytelna do dzisiaj linia murów miejskich) oraz stylistyką i charakterem zabudowy. Stopniowo odnawiana i uzupełniana zabudowa, zmodernizowane nawierzchnie wzbogacone małą architekturą i stylowym oświetleniem znacznie poprawiają wizerunek najstarszej części miasta.

Miejsca powszechnie identyfikowalne wśród układu urbanistycznego historycznej zabudowy to rynek główny, place i skwery miasta, park uzdrowiskowy oraz zwarte pierzeje i ciągi śródmiejskich ulic.

Ochrona elementów krajobrazu kulturowego miasta powinna być nadrzędnym celem wszelkich działań inwestycyjnych związanych z rozwojem miasta. Należy pamiętać, że wartość historyczną mogą przedstawiać zarówno obiekty stanowiące pomniki architektury, jak i budynki bez większej wartości zabytkowej, ale charakterystyczne dla danego okresu historycznego oraz te obiekty, które odgrywały znaczną rolę w historii miasta i związane były z ważnymi wydarzeniami.

W Inowrocławiu funkcjonują miejskie szlaki turystyczne będące oznakowanymi trasami pieszymi po mieście, które akcentują i podkreślają istotne dla historii miasta i jego dziedzictwa kulturowego miejsca:

1. Trasa - Szlak im. Jana Kasprowicza (niebieski, 17 km)
2. Trasa - Szlak im. Stanisława Przybyszewskiego (zielony, 17 km)
3. Trasa - Szlak im. Władysława Sikorskiego (czerwony, 25 km)
4. Trasa - Szlak Powstania Wielkopolskiego (żółty, 16 km)

5.2.7. Zieleń miejska

Tereny zieleni stanowią element krajobrazu miasta silnie identyfikujący przestrzeń miejską, podnoszący jej atrakcyjność i rangę danego miejsca. Głównym szkieletem miejskiego systemu terenów zielonych są naturalne formy przyrodnicze położone na obrzeżach miasta, uzupełnione o zielenią wewnętrzną – urządzone wewnątrz organizmu miejskiego. Ich znaczenie dla życia i jakości życia mieszkańców wynika z faktu powszechnej dostępności i służyć codziennemu wypoczynkowi mieszkańców.

Tereny zielone to tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zielenią towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowym i przemysłowym. Spełniając pozytywną rolę w urbanistyce i ekosystemie miast i gmin, rodzinne ogrody działkowe stanowią tereny zielone, których funkcja polega w szczególności na przywracaniu społeczności i przyrodzie terenów zdegradowanych, ochronie środowiska przyrodniczego, kształtowaniu zdrowego otoczenia człowieka, pozytywnym wpływie na warunki ekologiczne w miastach, ochronie składników przyrody oraz poprawie warunków bytowych społeczności miejskich. Tereny o szczególnych walorach to parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne i pomniki przyrody.

Obręb miasta Inowrocławia obejmuje tereny pełniące funkcje m.in. rekreacyjno-wypoczynkowe oraz estetyczne umożliwiające mieszkańcom odpoczynek, rozrywkę oraz rozwój własny. Funkcja terenów zielonych oraz ich rozwój ma na celu wyeksponowanie walorów uzdrowiskowych miasta w zakresie zagospodarowania przestrzennego. Park Solankowy wraz ze strefą uzdrowiskową jest bogato zadrzewiony, liczy ponad 5000 sztuk starodrzewia. W krajobrazowej części parku rosną klony, lipy, jesiony, kasztanowce, jawory i sosny. Z rzadkich drzew zanotowano oliwnika wąskolistnego, wierzbę nadmorską. Wiele z nich posiada status Pomnika Przyrody:

- dęby szypułkowe 10 szt.
- płatan y klonolistne 2 szt.
- żywotniki wschodnie 3 szt.
- topole białe 4 szt.
- topole czarne 2 szt.
- lipa drobnolistna 1 szt.
- iglicznia trójcierniowa 1 szt.
- robinie akacjowe, grochodrzewy 1 szt.

W 1998 r. nadano również status Pomnika Przyrody Nieożywionej głazowi narzutowemu, który otrzymał nazwę Edmund.

Założenie ogrodowo-parkowe pełni w Uzdrowisku rolę terapeutyczną, równocześnie jednak jest dobrem kultury o randze historycznej w zakresie sztuki ogrodowej. Park jako dzieło sztuki jest układem całościowym i opieka konserwatorska polega na ochronie wszystkich jego składników:

- szaty roślinnej,
- układów komunikacyjnych,
- elementów wyposażenia,
- budowli.

Kompleksowe traktowanie wszystkich elementów założenia zapobiegne dowolności wszelkich fragmentarycznych działań modernizacyjnych.

Ogółem w Inowrocławiu zielenią miejską zajmuje 427,9 ha powierzchni miasta. Występują następujące rodzaje terenów zieleni (dane aktualizowane na dzień 25 maja 2017 r.):

- parki spacerowo-wypoczynkowe - powierzchnia ok. 84 ha,
- park solankowy – powierzchnia ok. 80 ha,
- zieleńce - powierzchnia ok. 28,5 ha,
- zieleń uliczna - powierzchnia ok. 30,2 ha,
- tereny zieleni osiedlowej - powierzchnia ok. 16,5 ha,
- ogrody działkowe - powierzchnia ok. 171,75 ha,
- cmentarze – powierzchnia ok. 19,5 ha

Tereny zielone w mieście można również rozpatrywać pod kątem ich wartości przyrodniczej. Skwery oraz parki spełniające funkcje m. in. edukacyjne i stanowiące przestrzenne elementy wnętrza urbanistycznych to przede wszystkim:

- Skwer Jana Pawła II
- Skwer Leona Wyczółkowskiego
- Skwer Prymasa Stefana Wyszyńskiego
- Skwer Sybiraków
- Skwer Obrońców Inowrocławia
- Skwer ks. Adama Fabianowskiego
- Skwer Andrzeja Sz wajkerta ps. Jędrus
- Skwer Kombatantów
- Skwer Remigiusza Jankowskiego
- parki na Os. Piastowskim I i III
- park przy ul. Staropoznańskiej
- parki ze stawami przy ul. Ogrodowej oraz ul. Leona Czarlińskiego
- park rekreacji przy ul. Stanisława Staszica – Zapadłe.

5.2.8. Zasoby i stanowiska archeologiczne Inowrocławia

Na terenie Inowrocławia znajduje się szereg stref „W” - ochrony archeologicznej. Bieżącą ewidencję stanowisk archeologicznych prowadzi Urząd Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy. W chwili obecnej wyodrębniono na terenie miasta strefy ochrony „AW” i „W” ze znacznie większą ilością stanowisk w ramach danych stref.

Od końca lat 70. XX w. prowadzony jest program **Archeologiczne Zdjęcie Polski**, jego celem jest inwentaryzacja zasobów archeologicznych kraju. Do dziś objęto nim około 85% obszaru Polski, rozpoznając ok. 400 tys. potencjalnych stanowisk archeologicznych. Wszystkie wyniki **AZP** dla danego województwa są przechowywane i udostępniane we właściwym Urzędzie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Urząd Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy).

Po spełnieniu określonych warunków Wojewódzki Konserwator Zabytków może udzielić informacji np. o ewentualnej kolizji inwestycji ze stanowiskiem archeologicznym.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przedmioty będące zabytkami archeologicznymi (przypadkowo znalezionymi, odkrytymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych) stanowią własność Skarbu Państwa. Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda. Warunkiem jej uzyskania jest dopełnienie obowiązków związanych z zabezpieczeniem przedmiotu i powiadomieniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Nagrodę przyznaje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W Inowrocławiu strefę ochrony archeologicznej „W” wyznaczono dla rozpoznanych w trakcie badań powierzchniowych (AZP) stanowisk i zespołów stanowisk **archeologicznych (199 stanowisk archeologicznych)** m.in. przy: ul. Bpa Antoniego Laubitz: kościół romański Imienia Najświętszej Maryi Panny, cmentarz, warzelnia soli z wczesnego średniowiecza; okolice

ul. Wojska Polskiego: osada ludności kultury łużyckiej, osada i warzelnia soli ludności przeworskiej; placu Klasztornym: kościół i klasztor franciszkański; ul. Popowickiej: osada i cmentarzysko ludności kultury pucharów lejkowatych, osady z epoki kamienia, kultury łużyckiej, przeworskiej i wczesnośredniowieczna; ul. Kruśliwieckiej: cmentarzysko ludności kultury łużyckiej, osady kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczna; teren Parku Solankowego: punkt osadniczy kultury pucharów lejkowatych, osady kultury łużyckiej i przeworskiej, punkty osadnicze z wczesnego i późnego średniowiecza, punkt osadniczy okresu nowożytnego oraz osada wielokulturowa. Na terenach zurbanizowanych, bez możliwości przeprowadzenia badań terenowych, strefa „W” pokrywa się ze strefami „A” i „B”.

5.2.9. Cmentarze Inowrocławia

W granicach administracyjnych Inowrocławia zlokalizowane są cmentarze wyznaniowe i komunalny.

Wśród cmentarzy szczególną ochroną objęte są dwie nekropolie wpisane do Rejestru Zabytków (patrz: wykaz obiektów rejestrowych). Ochronie konserwatorskiej podlegają w zakresie zachowania przestrzennej kompozycji alejek, kwater wraz z pojedynczymi nagrobkami oraz drzewostan. W ramach porządkowania z terenu cmentarza powinny być usuwane wyłącznie samosiejki i dzika roślinność zarastająca nagrobki i ciągi komunikacyjne. Nagrobki powinny być zadbane, a najcenniejsze, przedstawiające wartość artystyczną lub historyczną systematycznie poddawane zabiegom pielęgnacyjnym, odnawiane i konserwowane. Zabytkowe nagrobki nie mogą być rozbierane i zastępowane nowymi, w przypadku obiektów zagrożonych dewastacją wskazane jest stworzenie lapidarium.

Pozostałe czynne cmentarze ujęte w gminnej ewidencji zabytków wyraźnie wyodrębnione w terenie, o zachowanym układzie kwater i pochówków. Cmentarze te posiadają czytelne granice i zachowany układ kwater z pochówkami historycznymi i współczesnymi. Powinny one zostać utrzymane w swoim pierwotnym kształcie. W obrębie cmentarzy generalnie wskazane jest objęcie ochroną najstarszych nagrobków zwłaszcza sprzed 1945 r., a ponadto późniejszych, upamiętniających zasłużonych dla miasta inowrocławian. Podobnie, jak w przypadku cmentarzy wpisanych do Rejestru Zabytków ochroną i pielęgnacją należy objąć występującą tam zieleń, a najwartościowsze nagrobki powinny być systematycznie odnawiane i konserwowane.

ul. Karola Libelta	cmentarz parafii pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie, pow. 1,37 ha, wygrodzony o czytelnym układzie
ul. Karola Libelta	cmentarz parafii pw. Św. Józefa, pow. 1,52 ha, wygrodzony o czytelnym układzie
ul. Karola Marcinkowskiego	cmentarz parafii pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny – dawny ewangelicki, pow. 2,03 ha, wygrodzony o czytelnym układzie
ul. Karola Marcinkowskiego	cmentarz komunalny – dawny żydowski, pow. 3,98 ha, wygrodzony o czytelnym układzie
ul. Mątewska [Mątwy]	cmentarz parafii pw. Opatrzności Bożej, pow. 1,54 ha, wygrodzony o czytelnym układzie
Szymborze	cmentarz parafii pw. Św. Antoniego, pow. 0,65 ha, wygrodzony o czytelnym układzie

Cmentarze historyczne nieczynne:

ul. Antoniego Laubitz / ul. Orłowska	cmentarz przy kościele pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny, (powstał na gruncie średniowiecznego cmentarza), pow. 1,52 ha, o czytelnym układzie
ul. Zofiówki/ul. Studzienna	cmentarz żydowski, pow. ok. 1,31 ha, nie zachowany, ob. zajęty przez ogrody działkowe, wymaga oznaczenia

Tworząc wykaz cmentarzy oparto się na Kartach Ewidencyjnych Cmentarzy opracowanych w 1988 r. i 2008 r. [maszynopis w: Archiwum Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu, Delegatura w Bydgoszczy, ul. Jezuicka 2] oraz opracowaniu T. Łaszkiewicz, „Żydzi w Inowrocławiu w okresie międzywojennym 1919-1929”, Inowrocław 1997.

5.2.10. Zasoby muzealne

W Inowrocławiu funkcjonuje Muzeum im. Jana Kasprowicza, które podlega administracyjnie Staroście Inowrocławskiemu. Informacje o zbiorach muzealnych pozyskane zostały z dokumentu „Strategia Rozwoju Powiatu Inowrocławskiego na lata 2007-2015” zatwierdzonego 27 grudnia 2007 r. przez Radę Powiatu Inowrocławskiego Uchwałą Nr XIII/129/2007.

W Muzeum mieszczącym się w Pałacu Mieszczańskim przy ul. Solankowej 33 prezentowane są muzealia w szczególności ilustrujące bogate dzieje oraz kulturę materialną Inowrocławia, Kujaw i Pałuk oraz sylwetki zasłużonych mieszkańców regionu.

Zbiory Muzeum gromadzone są w następujących działach: Dziale Archeologii, Dziale Biograficzno-Literackim, Dziale Etnografii, Dziale Historii, Dziale Numizmatów, Dziale Sztuki, Bibliotece Muzealnej.

Oddział Muzeum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu stanowi Dom Rodzinny Jana Kasprowicza w Szymborzu, w którym znajdują się dwie wystawy stałe: Izba Kasprowiczowska oraz Kujawska Rzeźba Ludowa.

Na szczególną uwagę zasługują zbiory archeologiczne. Pochodzą one z prac wykopaliskowych prowadzonych na terenie Inowrocławia i jego okolic. Wśród zbiorów znajdują się również znaleziska pozyskane w trakcie archeologicznych badań podwodnych prowadzonych przez członków Klubu Archeologii Podwodnej TRYTON z Bydgoszczy.

Niezwykle cenny zespół militariów późnośredniowiecznych odkrytych w Izdebnie i Nowym Jasieńcu tworzy zręb kolekcji broni. Jego ozdobą są dwa XIII-wieczne miecze i dwa pugiwały. Za wyjątkowe uznać należy 35 bełtów do kusz, z zachowanymi w całości lub w znacznym procencie elementami drewnianymi.

Nie mniej ciekawie przedstawiają się materiały biograficzno-literackie. Do najcenniejszych należą rękopisy utworów i przekładów Jana Kasprowicza, listy pisane przez Poetę, listy do niego adresowane, rękopiśmienne utwory o nim oraz archiwalia, m.in. dokument ślubu Jana Kasprowicza z Jadwigą Gąsowską, wizytówki z odręcznymi zapiskami, telegramy ślubne, kartki z własnoręcznymi rysunkami autora „Księgi ubogich”. Różnorodność i bogactwo tych pamiątek Muzeum zawdzięcza hojności najbliższej rodziny Poety, zwłaszcza córek: Janiny Mataczyńskiej i Anny Jarockiej. Część zbiorów biograficznych prezentowana jest na wystawie stałej, zatytułowanej „Jan Kasprowicz (1860-1926) – Życie i twórczość”.

W Muzeum znajduje się również kolekcja pamiątek po Stanisławie Przybyszewskim.

W zbiorach plastyki znajduje się kilkaset prac artystów związanych w różny sposób z Inowrocławiem. Niektórzy z nich urodzili się w samym mieście lub jego okolicy, jak np. Kazimierz Grus (1885-1955), urodzony w Murzynie k. Gniewkowa. Zastąpił on jako rysownik i karykaturzysta, ilustrator przedwojennych czasopism satyrycznych (Iwowski Szczutek, Kocynder, Mucha), po wojnie zaś rysujący do Szpilek i Przekroju. Do zbiorów plastyki inowrocławskiej należą też dzieła artystów, których pobyt w mieście związany był z pracą nauczycielską w miejscowych gimnazjach, np. Antoniego Serbeńskiego (1886-1957) czy Andrzeja Dzikiewicza (1877-1946). Twórczość Stanisława Bogdana Wojewódzkiego (1907-1963), pierwszego powojennego kustosa Muzeum, reprezentuje ponad 100 grafik, zakupionych od rodziny mieszkającej we Wrocławiu. Grafikę uzupełniają prace artystów urodzonych w Inowrocławiu – Witolda Koczorowskiego (1912-1937), Franciszka Pasińskiego (1902-1975), autora m.in. rysunkowych portretów powstańców wielkopolskich. Działalność artystyczna Henryka Czamańskiego (1907-1986) reprezentowana jest przez grafikę oraz kilkadziesiąt prac olejnych o tematyce inowrocławskiej i kujawskiej. Są to przede wszystkim pejzaże charakteryzujące się doskonałą kolorystyką. Kilkanaście prac olejnych pozostało po Tadeuszu Adamie Błochowiaku (1910-1980), absolwencie Wydziału Sztuk Pięknych UMK z 1950 r. W latach 40. i 50. w Inowrocławiu działał także Franciszek Cholewczyski (1904-1973), którego rodzina przekazała do zbiorów muzealnych jego rysunki, akwarele i obrazy olejne. Rzeźby i płaskorzeźby (zwłaszcza portrety) wykonane w brązie, terakocie, gipsie, przedstawiające podobizny wybitnych osób związanych z dziejami Inowrocławia i Kujaw, są autorstwa Wita Płazewskiego (1932-2004). Kolekcję współczesnej plastyki uzupełniają prace obecnie tworzących artystów – Emilii Szarzyńskiej, Mariana Kokoszyńskiego, Leonarda Pyszkowskiego, Stefana Łożykowskiego, Romana Chamskiego i Andrzeja Prokopiuka. Większość zbiorów współczesnej grafiki stanowią prace Wojciecha Łuczaka, znakomitego twórcy małej formy graficznej – ekslibrisów, wykonanych techniką drzeworytu i miedziorytu, artyści biorącego udział w wystawach europejskich i krajowych. Na szczególną uwagę zasługuje także kolekcja Stanisława Łuczaka, największy zbiór prac jednego artysty w kolekcji Muzeum im. Jana Kasprzowicza.

5.2.11. Zasoby archeologiczne – wystawiennicze Miasta

Na terenie miasta Inowrocławia funkcjonuje Kujawskie Centrum Kultury, samorządowa instytucja kultury wpisana do Rejestru Instytucji Kultury Miasta Inowrocławia pod nr 2, posiadająca osobowość prawną.

Kujawskie Centrum Kultury (wcześniej Inowrocławski Dom Kultury) powstało w 1977 r. jako placówka metodyczna, której rola, pierwotnie, polegała na udzielaniu poradnictwa we wszystkich formach działalności kulturalno-oświatowej gminnym ośrodkom kultury, klubom spółdzielczym, placówkom kulturalnym w okolicznych gminach, a także wszystkim placówkom kultury w mieście.

Celem KCK jest działanie na rzecz mieszkańców Inowrocławia, w zakresie upowszechniania kultury, poprzez przygotowanie różnych grup odbiorców do twórczego i aktywnego udziału w życiu kulturalnym oraz realizację zadań w zakresie wychowania przez sztukę.

KCK ma w swojej administracji m.in. zaadaptowaną na Centrum Sztuki kamienicę w centrum miasta przy ul. Kasztelańskiej 22, a także budynek Teatru Miejskiego.

W zaadaptowanej kamienicy przy ul. Kasztelańskiej 22 znajduje się stała ekspozycja archeologiczna ASKAUKALIS INOWROCLAW, która powstała w oparciu o eksponaty wykryte podczas prowadzonych przez prof. Aleksandrę Cofa-Broniewską ponad 50-letnich badań archeologicznych na Kujawach. Do odkryć o szczególnym znaczeniu zalicza się: odsłonięcie

wczesnośredniowiecznej warzelni soli i odtworzenie procesu technologicznego jej produkcji, prace eksploracyjne w osadzie z okresu wpływów rzymskich w Jacewie (dokumentujące istnienie profesjonalnego warsztatu obróbki bursztynu i rogu), odkrycie warsztatu produkcji szkła (pierwsze w Polsce odkrycie dowodzące wysokiego poziomu miejscowej produkcji szkła) i zlokalizowanie kompleksu osadniczego z okresu wpływów rzymskich w Kruszy Zamkowej (Askaukalis). Wystawa mieści się w czterech salach prezentujących dzieje Kujaw na przestrzeni wieków, w tym m.in. zmiany zachodzące pod wpływem Imperium Rzymskiego, występowanie bursztynu na Kujawach, przebieg szlaku bursztynowego, wytwórczość mieszkańców Kujaw, a także kulturę i obrzędowość.

W budynku Teatru Miejskiego zlokalizowany jest Instytut Prymasa Józefa Glempa, a także Stała Wystawa Solnictwa.

Celem działalności Instytutu Prymasa Glempa jest promocja kultury Kujaw na tle życia i pamiątek Jego Eminencji Józefa kard. Glempa. Zadania Instytutu realizowane są poprzez działalność edukacyjną, w szczególności: organizację wystaw i prelekcji, prezentacje multimedialne oraz prowadzenie działalności badawczej i wydawniczej. Instytut mieści się w czterech salach tematycznych: tzw. Sali kujawskiej, w której eksponowane są zdjęcia z różnych okresów życia Jego Eminencji, informacje o rodzinie Prymasa, szkolnych kolegach, a także znanych Polakach pochodzących z Kujaw, gabinetu Prymasa, sali bibliotecznej i sali audiowizualnej. W Instytucie zgromadzone zostały cenne przedmioty m.in. obrazy, rzeźby, pamiątkowe statuetki, medale, monety i figury świętych. Szczególną grupę eksponatów stanowią przedmioty związane z kultem religijnym, takie, jak: różańce, pierścienie biskupie, krzyż biskupi z całunem (pektorał), a także pastorały i szaty liturgiczne prymasa Glempa.

Stała Wystawa Solnictwa, nawiązująca do nieistniejącej już kopalni, powstała w styczniu 2011 roku, z okazji dwudziestopięciolecia zakończenia eksploatacji złóż w kopalni Solno. Celem ekspozycji jest przybliżenie bogatej historii solarstwa rozwijającego się na terenie współczesnego Inowrocławia od pradziejów. Wystawa składa się z dziesięciu sal, przedstawiających różne aspekty inowrocławskiego solarstwa na przełomie wieków. Na Stałej Wystawie Solnictwa można doświadczyć atmosfery panującej w XX. wiecznej kopalni dzięki ścianom wyłożonym najprawdziwszą solą kamienną. W Sali projekcyjnej można obejrzeć film dokumentalny nakręcony przed zalaniem kopalni, a także przejechać się windą stylizowaną na windę górniczą. Ekspozycja składa się z kilku odtworzonych pomieszczeń kopalni, takich jak: chodnik z wagonikami na szynach i drabiną porośniętą naciekami solnymi, kapliczką z podświetlonym krzyżem z soli, a także solnymi żyrandolami.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w Polsce ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania:

1. zabytki nieruchome będące w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami ruralistycznymi i urbanistycznymi oraz zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki (a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi), cmentarzami, parkami, ogrodami, innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2. zabytki ruchome;
3. zabytki archeologiczne;
4. niektóre nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy ochrony zabytków:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za pomnik historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków.

Najważniejsze obiekty zabytkowe o istotnym znaczeniu dla regionu wpisano do Rejestru Zabytków Województwa Kujawsko-Pomorskiego, który dla miasta Inowrocław prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Do rejestru wpisuje się tak zwany zabytek „nieruchomy” lub „ruchomy” na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W trybie określonym w ustawie do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości. Na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.

Pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Za pomnik historii mogą być uznane zabytki o ponadregionalnym znaczeniu, wysokich wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mające znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego, utrwalone w świadomości społecznej i stanowiące źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń. Ponadto muszą to być zabytki jednorodne stylowo, należycie wyeksponowane w przestrzeni, będące dziełami wybitnych twórców oraz dobrze zachowane.

Park kulturowy.

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Organy ochrony zabytków:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.
2. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.
3. Samorządowi konserwatorzy zabytków na podstawie powierzenia przez wojewodę, na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w drodze porozumienia, prowadzenia niektórych spraw z zakresu swojej właściwości.

Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Artykuł 18. ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi, że ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W szczególności chodzi o to, aby w wyżej wskazanych dokumentach:

- a) uwzględniać krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- b) określać rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- c) ustalać przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu, uwzględniając opiekę nad zabytkami.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Na poziomie samorządu gminy, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego winna być uwzględniona ochrona zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych oraz wskazane obszary historyczne chronione wyznaczonymi strefami ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „E” i „W”.

Strefy ochrony konserwatorskiej.

Działalność służb konserwatorskich i służb planowania przestrzennego w dziedzinie ochrony i rewitalizacji obiektów i zespołów zabytkowych opiera się przede wszystkim na rozpoznaniu i określeniu obszarów, które stanowią przedmiot ochrony konserwatorskiej, sprawowanej w oparciu o wytyczne konserwatorskie znajdujące odbicie w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy.

Podstawowym elementem wytycznych konserwatorskich jest ustalenie obszaru podlegającego ochronie, a więc wyznaczenie na terenie miasta stref ochrony konserwatorskiej.

Wyznaczenie stref następuje w oparciu o analizę stanu istniejącego, analizę przekazów historycznych, kartograficznych i ikonograficznych. Odczytanie procesu ewolucji przestrzennej miasta jest podstawą dla prawidłowego wartościowania obszarów zabytkowych i określenia potrzeb ochrony i rewitalizacji.

W zależności od stopnia zachowania istniejącej historycznej kompozycji urbanistycznej i substancji zabytkowej wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej: „**A**” – strefę pełnej ochrony konserwatorskiej, „**B**” – strefę ochrony konserwatorskiej, „**E**” – strefę ochrony ekspozycji, „**W**” – strefę ochrony archeologicznej.

Granice stref ochrony konserwatorskiej w Inowrocławiu.

Strefą „A” objęto teren Śródmieścia, ograniczony ulicami: Bpa A. Laubitz, Najświętszej Marii Panny, Andrzeja, Szymborską, Staszica oraz Dzielnicę Uzdrawiskową z Parkiem Solankowym.

Cele działalności konserwatorskiej w strefie „A”:

1. zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych zabudowy kształtujących sylwetę zespołu,
2. zachowanie rozplanowania ulic i placów z zachowaniem ich szerokości, przekroju, nawierzchni,
3. utrzymanie historycznych linii zabudowy oraz wysokości i proporcji budynków, geometrii dachów, materiałów wykończeniowych,
4. zachowanie charakteru wnętrza urbanistycznych,
5. zachowanie historycznego podziału działek, ewentualnie nawiązanie do dawnych podziałów,
6. zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja, rewitalizacja, rekonstrukcja,
7. zachowanie towarzyszącej historycznej zieleni komponowanej,
8. dostosowanie nowej, wprowadzanej w obszarze zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów wraz z nawiązaniem form współczesnych do lokalnej tradycji architektonicznej,
9. usuwanie obiektów dysharmonizujących,
10. dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zespołu zabytkowego przez nawiązanie do historycznego programu mieszkaniowo - usługowego i eliminacja funkcji uciążliwych,
11. wprowadzanie elementów reklamy wizualnej, jedynie w miejscach dopuszczonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
12. dążenie do kompleksowych badań historycznych obszaru.

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie na obszarze strefy „A”:

- wymagane jest uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkiej działalności inwestycyjnej, podziałów geodezyjnych, zmian sposobu użytkowania, prac ziemnych, remontów, modernizacji, adaptacji, uzupełnień zabudowy zdobienia brył architektonicznych, wprowadzanie małych form architektonicznych, wprowadzanie elementów reklamy wizualnej,
- wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych wyprzedzających wszelką działalność budowlaną,
- w ramach strefy "A" Wojewódzki Konserwator Zabytków może warunkować swoje akceptacje wymogiem wykonania dodatkowych badań, dokumentacji, analiz itp.

Strefa „B” obejmuje obszary podlegające rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów substancji o wartościach kulturowych oraz rygorom w zakresie charakteru i skali nowej zabudowy. W tej strefie należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszystkie przebudowy obiektów zabytkowych, lokalizację nowych obiektów oraz korekty układu przestrzennego.

Zasięg strefy „B” obejmuje tereny zabudowy śródmiejskiej pochodzącej z okresu rozwoju miasta w końcu XIX i XX wieku oraz obszary zwartych zespołów jednolitej stylistycznie zabudowy historycznych przedmieść, dzielnicę Mątwy wraz z zabudową przemysłową, zespół Inowrocławskich Kopalni Soli „SOLINO” S.A, dawny zespół folwarczny Rąbinek, zabudowania stacji kolejowej Rąbinek, teren dawnego zespołu Szybu Solno I kopalni soli z zachowanymi budynkami przy ulicy Poznańskiej 92 oraz cmentarz rzymskokatolicki przy ulicy Marulewskiej.

Ponadto w ramach strefy „B” ochronie konserwatorskiej podlegają także historyczne założenia zieleni oraz czynne i nieczynne cmentarze.

Cele działalności konserwatorskiej w strefie „B”:

1. zachowanie klimatu odrębnych zespołów przestrzennych,
2. zachowanie środowiska urbanistycznego z jego historycznymi elementami - układ ulic, linie zabudowy, proporcje gabarytów i wysokości zabudowy, zachowanie historycznego podziału działek, ewentualnie nawiązanie do dawnych podziałów, sposób wkomponowywania w naturalny krajobraz,
3. zachowanie historycznej zabudowy - konserwacja i rewitalizacja obiektów zabytkowych,
4. zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, parków i cmentarzy,
5. dostosowanie nowej, wprowadzanej w obszarze zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych,
6. usuwanie obiektów dysharmonizujących, substandardowych.

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie na obszarze strefy „B”:

- wymagane jest uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków: wprowadzania nowych inwestycji, zmian sposobu użytkowania budynków historycznych, remontów, modernizacji, adaptacji, uzupełnień zabudowy, wprowadzanie małych form architektonicznych, prac ziemnych,
- wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych wyprzedzających wszelką działalność budowlaną,
- wprowadzanie elementów reklamy wizualnej po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefa „E” obejmuje obszary stanowiące zabezpieczenie dla właściwego eksponowania zespołu zabytkowego. Głównie oznacza tereny wyłączone spod zabudowy lub określa nieprzekraczalne gabaryty tej zabudowy. Zagospodarowanie obszarów wchodzących w skład tej strefy winno być uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Strefą „E” objęto obszar otaczający od południa i południowego – zachodu Park Solankowy.

Cele działalności konserwatorskiej w strefie „E”:

1. zabezpieczenie właściwego eksponowania historycznej zabudowy Inowrocławia z zachowaniem indywidualnej sylwetki zespołu urbanistycznego,
2. ochrona przed powstawaniem dominant widokowych, jak budowle wielokondygnacyjne, czy wielkoformatowe tablice reklamowe,
3. ustalenie nieprzekraczalnych gabarytów, wysokości zabudowy nowowprowadzanej.

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie na obszarze strefy „E”:

- wymagane jest uzyskanie pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wprowadzeniem nowych inwestycji.

Strefa „W” - ochrony archeologicznej, obejmuje tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych reliktyw archeologicznych (potencjalne obszary występowania stanowisk archeologicznych). Na obszarze stref wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi. Zakres prac archeologicznych określa się przy uzgadnianiu projektu budowlanego.

Na obszarze Inowrocławia strefy „W” wyznaczono dla rozpoznanych w trakcie badań wykopaliskowych i powierzchniowych (Archeologiczne Zdjęcie Polski) stanowisk i zespołów stanowisk archeologicznych oznaczonych na załączonej mapie.

Na terenach zurbanizowanych, bez możliwości przeprowadzenia badań terenowych, strefa „W” pokrywa się ze strefami „A” i „B”.

Sposoby ochrony, działania konserwatorskie na obszarze strefy „W”:

- na obszarze strefy dopuszcza się działalność inwestycyjną pod warunkiem przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych na koszt inwestora,
- wszelkie prace ziemne prowadzone na obszarze tej strefy powinny być uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych określony zostaje na etapie uzgodnienia projektu budowlanego i wydania decyzji, egzemplarz dokumentacji badań archeologicznych podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

Granice ochrony strefy konserwatorskiej zostały przedstawione na mapie będącej załącznikiem graficznym do „Gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta Inowrocławia”.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

5.4.1. Gminna ewidencja zabytków miasta (liczba z podziałem na funkcje)

Obiekty wyróżniające się wartością architektoniczno-historyczną, a nie wpisane do rejestru objęte są ochroną w ramach wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków i podlegają również wytycznym konserwatorskim. Zgodnie z art. 22 ust. 4 i art. 143 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Prezydent Miasta zobowiązany jest do prowadzenia i uzupełniania gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków została opublikowana w „Zmianie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Inowrocławia” przyjętej Uchwałą Rady Miejskiej Inowrocławia Nr XXIV/350/08 z dnia 29.10.2008 r. Jest to zbiór otwarty, weryfikowany w przypadku rozbiórki i uzupełniany o nowe obiekty, jak również o kolejne wpisy do rejestru zabytków.

Do gminnej ewidencji zabytków wpisane zostały obiekty indywidualnie lub jako grupy i zespoły w 861 pozycjach. Są to: świątynie (w tym zespoły kościelne), kaplice wyznaniowe,

budownictwo obronne, budynki użyteczności publicznej, domy mieszkalne, budynki i zespoły przemysłowe, budynki gospodarcze, zabytki techniki, zieleń.

Po 2008 r. z przedmiotowej listy usunięto z powodu rozbiórki 1 budynek mieszkalny. Jednocześnie objęto ochroną i opieką betonowe podstawy dział polowych Schneidera z czasów II wojny światowej.

5.4.2. Wykaz zabytków z terenu miasta Inowrocławia wpisanych do Rejestru Zabytków

Zabytki nieruchome:

1. Kościół pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny – nr A./217 ul. Bpa A. Laubitza 9
2. Relikty zespołu klasztorного po franciszkańskiego – nr 89/A, plac Klasztorny
3. Kościół pw. Świętego Mikołaja – nr A/216, ul. ks. Bogdana Gordona 4
4. Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie z otoczeniem – nr A/180/1-2, ul. Bpa A. Laubitza 19
5. Kościół pw. Świętego Krzyża - nr A/1120, ul. Tadeusza Kościuszki 3
6. Kościół pw. Opatrzności Bożej – nr A/1330, ul. Poznańska 332
7. Budynek Sądu Rejonowego – nr A/499, ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 42
8. Ratusz, Urząd Miasta Inowrocławia, d. Starostwo – nr A/46, ul. Prezydenta Franklina Roosevelta 36
9. Dom Wagi Miejskiej – nr A/877, ul. Tadeusza Kościuszki 19
10. Mury miejskie – nr A/1568, fragment w pn.-wsch. części miasta przy ul. Kilińskiego
11. Hotel „Bast” – nr A/993, ul. Królowej Jadwigi 35/Solankowa 2
12. „Sokolnia”, budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” – nr A/1048, ul. Szymborska 4
13. Gimnazjum nr 1 im. Św. Wojciecha, d. III Szkoła Miejska (III Stadtschule) - nr A/1160, ul. Toruńska 46-48
14. Kamienica „Złoty Róg” – nr A/1068, ul. Królowej Jadwigi 33
15. „Pałac mieszczkański” – nr A/759, ul. Solankowa 33
16. Dom Kasprowicza – nr A/965, ul. Wielkopolska 11
17. Dom – nr A/1054, ul. Królowej Jadwigi 26
18. Dom – nr A/1049, ul. Dworcowa 71
19. Dom – nr A/93, ul. Królowej Jadwigi 14
20. Dom - nr A/1274, ul. Kościelna 6

Po 2008 r. wpisano do rejestru zabytków:

21. Dom – nr A/1406, ul. Solankowa 34
22. Kościół pw. Św. Józefa Oblubieńca NMP z wolno stojącą dzwonnica i łączącym je pasażem – nr A/1591, ul. H. Sienkiewicza 46
23. Mury miejskie – nr A/1597, odcinek południowy na granicy działek przy ul. Poznańskiej 4 i Kasztelańskiej 18, 20 i 22
24. Bryły, elewacje oraz reprezentacyjne wnętrza z wystrojem budynków zakładów przyrodoleczniczych „Solanek Inowrocławskich” – nr A/1700/1-3:
 - Zakładu kąpielowego z lat: 1876 r., 1881-1885, rozbudowanego w latach 1922-1924,
 - Zakładu borowinowego z lat 1924-1925,
 - Wziewalni z lat 1928-1929
25. Fasada wraz z frontową połączyć dachu oraz sień kamienicy przy ul. Dworcowej 69 – nr A/1727.

Zabytki ruchome:

1. Rzeźba Madonny z Dzieciątkiem, korona na głowie Madonny – nr B/158/1-2 (rzeźba znajduje się w bazylice mniejszej Imienia Najświętszej Maryi Panny)
2. Grobowiec rodziny Feiglów – nr B/141, na cmentarzu parafialnym kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie przy ul. Karola Marcinkowskiego
3. Organy - szafa organowa z 1863 r. oraz instrument z 1902 r. - nr B/194 z kościoła pw. Świętego Krzyża, ul. Tadeusza Kościuszki 3
4. Wyposażenie gotyckiego kościoła pw. Świętego Mikołaja – 128 obiektów, nr B/212/1-128, ul. ks. Bogdana Gordona 4
5. Wyposażenie kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie – 165 obiektów, nr B/218/1-165, ul. Bpa A. Laubitza 19

Cmentarze:

1. Cmentarz parafii pw. Św. Mikołaja tzw. cmentarz farny przy ul. Marulewskiej, założony w latach 1927-1929 (prawdopodobnie na tym terenie istniał cmentarz w XIX w.), pow. 5,36 ha, wygradzony, o czytelnym układzie, najstarszy nagrobek z k. XIX w., wpisany do Rejestru Zabytków nr A/1133
2. Cmentarz parafii pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie przy ul. Karola Marcinkowskiego, założony w 1881 r., pow. 5,64 ha, wygradzony o czytelnym układzie, najstarszy nagrobek z 1885 r., wpisany do Rejestru Zabytków nr rej. A/194

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Szczególną wartością zabytkową centrum Inowrocławia jest niemal nie naruszony historyczny układ przestrzenny miasta średniowiecznego. Czytelna jest również linia nie zachowanych fortyfikacji miejskich. W późniejszych wiekach zmieniony został kształt rynku, który z dużego kwadratu, przez wybudowanie dwóch kwartałów wschodnich, nabrał obecnego kształtu – wydłużonego prostokąta. Niewielkie zmiany w układzie przestrzennym miasta wprowadzono w okresie likwidacji murów miejskich (przedłużenie niektórych ulic, wytyczenie nowych ulic i placów na obrzeżach miasta lokacyjnego). Do chwili obecnej czytelne są odcinki szlaków lądowych otaczających garb terenowy, na którym później rozwinęło się miasto lokacyjne. Takimi odcinkami są ulice: Najświętszej Marii Panny, Mała Andrzeja, Świętokrzyska i Narutowicza.

Niezależnie od zachowanego średniowiecznego układu przestrzennego miasta zabudowa poszczególnych obszarów Inowrocławia stanowi odrębne wartości przestrzenno – architektoniczne. Decyduje o tym przewaga zabudowy z danego okresu, jej wartość zabytkowa, typowość zabudowy, ogólna funkcja terenu, stan zachowania oraz stopień współczesnych przekształceń i naruszeń. Te wszystkie elementy powodują, iż zabytkowe obszary miasta o wysokich wartościach historyczno – architektoniczno - urbanistycznych tworzą tzw. klimat staromiejski.

W dziejach architektury Inowrocławia odbijają się losy miasta, okresy jego rozwoju i upadku. W epoce romańskiej w kościele Imienia Najświętszej Maryi Panny zaznacza się jego związek z Mazowszem i oddziaływanie architektury regionu sasko-brandenburskiego, relikty kościoła Franciszkanów są dokumentem bliskich związków łączących w drugiej ćw. XIII w. Inowrocław ze Śląskiem. Architektura gotycka wieży ratuszowej i kościoła parafialnego świadczy o dużych wpływach Torunia.

Przełom XIX i XX w. mówi o oddziaływaniu niemieckiej architektury z kręgu berlińskiego, ale także o bliskich związkach z Poznaniem i Warszawą, które szczególnie silnie występują

w okresie międzywojennym. We wszystkich tych okresach powstawały dzieła wybitne, częstokroć wyrastające swoim znaczeniem poza region kujawski.

Historyczny obszar miasta i jego przedmieść oraz zachowana zabudowa stanowi naturalne uwarunkowanie ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Inowrocławia. Od strony prawnej uwarunkowania te wzmocnione są wpisami w Rejestr Zabytków. Najważniejszym wydaje się postulowany wpis odnoszący się do układu urbanistycznego Śródmieścia w obrębie lokacyjnego miasta, który to wpis w sposób precyzyjny określa granice chronione - najstarszej tkanki urbanistycznej Inowrocławia oraz postulowany wpis obszaru Parku Solankowego i ul. Solankowej.

Istotne w wewnętrznych uwarunkowaniach ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Inowrocławia są zespoły architektoniczne, czy obiekty sakralne oraz budynki użyteczności publicznej będące znaczącymi elementami krajobrazu miasta, które wraz z innymi obiektami rejestrowymi oddają charakter i formy stylowe zabudowy miasta Inowrocławia.

Ochrona elementów krajobrazu kulturowego miasta powinna być nadrzędnym celem wszelkich działań inwestycyjnych związanych z rozwojem miasta. Należy pamiętać, że wartość historyczną mogą przedstawiać zarówno obiekty stanowiące pomniki architektury, jak i budynki bez większej wartości zabytkowej, ale charakterystyczne dla danego okresu historycznego oraz te obiekty, które odgrywały kiedyś znaczną rolę w życiu miasta albo związane były z pamiętnymi wydarzeniami.

Ważnym elementem wewnętrznych uwarunkowań jest systematycznie prowadzona przez miasto Inowrocław gminna ewidencja zabytków, która określa i ramowo charakteryzuje aktualny stan zasobów składających się na krajobraz kulturowy miasta.

Rosnąca świadomość historyczna mieszkańców Inowrocławia i zapotrzebowanie na informacje prezentujące bogactwo lokalnego dziedzictwa kulturowego sprawiła, iż oprócz medialnej edukacji (m.in. artykuły prasowe i wydawnictwa) ważnym elementem ww. uwarunkowań jest oznakowanie ciekawych architektonicznie obiektów (rejestrowe i w gminnej ewidencji) stylizowanymi tablicami informacyjnymi.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Mocne strony:

- Centralne położenie geograficzne i dobre połączenia komunikacyjne z kluczowymi historycznymi miastami województwa kujawsko-pomorskiego, co daje dobry punkt wyjściowy dla oferowania szerokich usług poznawczo-turystyczno-wypoczynkowych
- Położenie miasta na trasie dwóch szlaków turystycznych:
 - Szlak Piastowski przebiegający przez województwo wielkopolskie i województwo kujawsko-pomorskie. W 2012 r. Szlak Piastowski otrzymał Certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej za najlepszy produkt turystyczny, jako unikatowy i wyjątkowo ważny dla naszego dziedzictwa
 - Szlak bursztynowy, starożytny szlak handlowy między krajami basenu Morza Śródziemnego, a wybrzeżem Morza Bałtyckiego
- Inowrocław miastem o statusie Uzdrowiska, dysponujący zabytkowym Parkiem Solankowym, tężnią solankową, zakładami lecznictwa uzdrowiskowego
- Dobrze zachowana pierwotna architektoniczna tkanka zabytkowego śródmieścia, dzielnicy uzdrowiskowej, tworzące specyficzny klimat historycznego krajobrazu miejskiego uwidaczniając przekrój rozwoju architektury o wysokim poziomie artystycznym od wieków średnich po okres modernizmu

- Rozpoznanie zasobu tkanki zabytkowej w mieście w formie opracowanej gminnej ewidencji zabytków
- Opracowywanie i wdrażanie w mieście programów i projektów rewitalizacji miasta, obejmujących ochronę dziedzictwa kulturowego
- Wykonywanie opracowań dokumentujących zachowane historyczne rozwiązania artystyczno-architektoniczno-budowlane
- Szeroki wachlarz dostępnych imprez kulturalnych, np. festiwal światła i smaku, spektakle muzyczne, wewnątrz i w otoczeniu przestrzeni historycznych miasta
- Na ogół zadowalający stan techniczny zespołów sakralnych i budynków użyteczności publicznej
- Uporządkowanie i właściwe zagospodarowanie zasobów zieleni miejskiej i terenów rekreacyjno-spacerowych w obrębie i w sąsiedztwie śródmieścia
- Znaczący procent opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte są wytyczne dotyczące ochrony dóbr kultury
- Miejskowe prawo dające możliwość przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
- Organizowanie konkursów promujących m.in. prawidłowe i pozytywne działania przy obiektach zabytkowych typu: „Mister Budownictwa”

Słabe strony:

- Pogarszający się stan techniczny zabytkowych obiektów mieszkalnych prywatnych i komunalnych (wartość kulturowa „przegrywa” z ekonomiczną stroną remontów)
- Chaos w przestrzeni publicznej (reklamy, szyldy) obniżające w znaczący sposób eksponowanie zabytkowych walorów architektonicznych miejskich wnętrz krajobrazowych
- Niekontrolowane i coraz częściej występujące samowolne „prace remontowe” zabytkowych obiektów; nie odpowiadające standardom konserwatorskim wykonawstwo, stosowanie niewłaściwych technologii i materiałów
- Brak świadomości społeczeństwa i urzędników samorządowych w zakresie oceny wartości zabytkowych wnętrz urbanistycznych i obiektów architektonicznych
- Brak wpisu do rejestru zabytków obiektów i obszarów o szczególnej wartości zabytkowej dla miasta i regionu
- Brak skutecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych w ramach obowiązujących przepisów prawa
- Brak funkcjonowania komórki samorządowych służb konserwatorskich
- Błędy w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczących ochrony dóbr kultury

Szanse:

- Możliwości w pozyskiwaniu środków finansowych z różnych źródeł
- Rozwój inicjatyw lokalnych organizacji pozarządowych mających w swym polu działania m. in. troskę o substancję zabytkową miasta
- Korzystanie z pozytywnych doświadczeń innych miast i regionów
- Upowszechnianie edukacji w zakresie poszanowania zabytków, ich ochrony i prawidłowej adaptacji
- Wykorzystanie mediów w edukacji w zakresie poznawczym i ochronnym zabytków i krajobrazu kulturowego
- Wykreowanie miasta na szczeblu ponadregionalnym przy okazji budowania promocji i tworzeniu warunków dla prowadzenia działalności turystycznej, biznesowej, badawczej,

edukacyjnej i kulturalnej z innymi ośrodkami miejskimi związanymi ze szlakami: piastowskim i bursztynowym

Zagrożenia:

- Niedoskonałość przepisów prawa
- Brak skutecznej egzekucji prawa
- Zbyt niskie nakłady finansowe na ochronę dóbr kultury
- Nie postrzeganie wagi dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społecznego i gospodarczego
- Postrzeganie zabytków tylko od strony komercjalizacji
- Zbyt schematyczne i ogólnikowe zainteresowanie i zaangażowanie społeczne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami w perspektywie długofalowej

Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy • Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nie użytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji • Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy) • Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych • Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych • Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy itp. • Opracowanie projektu rewaloryzacji oraz realizacja (w nawiązaniu do historycznych) nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie zabytkowego śródmieścia i dzielnic • Iluminacja najcenniejszych zabytków gminy

Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną • Wspieranie rozwoju placówek wystawienniczych, izb pamięci, domów kultury
--	--

Priorytet II

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działań	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków) oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji) • Ochrona ekspozycji sylwetki historycznego miasta oraz zabytkowych wnętrz krajobrazowo-architektonicznych o wartościach kulturowych
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

Kierunki działań	Zadania
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy • Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego • Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie szkoleń, sesji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich • Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych • Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w gminach • Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy • Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych) • Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, badania: archeologiczne, historyczno-architektoniczne, stratygraficzne, dokumentacja inwentaryzacyjna zabytkowej stolarki, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego) • Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych

Promocja regionalna dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego • Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej • Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej i promocji zabytków w przestrzeni miejskiej (m. in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy
---	---

7.2. Kierunki działań i zadania konserwatorskie w ramach określonych priorytetów programu opieki:

- systematyczne dofinansowywanie zabytków w ramach Uchwały Nr XIV/224/2008 Rady Miejskiej Inowrocławia z dnia 24 stycznia 2008 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja projektu rewaloryzacji południowego odcinka średniowiecznego muru obronnego i aranżacja otoczenia w ramach pozyskanych funduszy zewnętrznych,
- realizacja postulatów i zadań wymienionych w powyższych priorytetach przez odpowiednie wydziały Urzędu Miasta Inowrocławia.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Realizacja programu będzie odbywać się poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w „Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla miasta Inowrocławia” będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- prawnych, wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów i obszarów o wysokich wartościach zabytkowych, współdziałanie i wykonywanie decyzji administracyjnych służb konserwatorskich,
- finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- kontrolnych (aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

9. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Wdrażanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla miasta Inowrocławia powinno bazować na umiejętnie określonym systemie kontroli i monitoringu.

Monitoring polega na prowadzeniu stałej obserwacji procesów i zjawisk, które są istotne z punktu widzenia realizacji Programu. Podstawowym jego zadaniem jest dostarczenie bieżących informacji o tym, czy cele programu są osiąganym oraz w jakim stopniu ocena Programu ma służyć oszacowaniu skutków bezpośredniego oddziaływania i długotrwałych efektów.

Ocena ma odpowiedzieć na pytanie o trafność planowanych, przeprowadzonych i zakończonych projektów. Niezbędna jest ocena programów, których częścią będą projekty współfinansowane z środków Unii Europejskiej.

Monitorowanie przebiegu realizacji programu będzie ważnym elementem jego wdrażania, a samym przedmiotem monitoringu będą działania podejmowane przez Gminę Miasto Inowrocław w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami (w ramach własnego budżetu), a także działania innych podmiotów.

Art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada obowiązek sporządzania co dwa lata przez wójtów (burmistrzów, prezydentów) sprawozdań z realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami i przedstawiania ich radzie gminy.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Wsparcie finansowe ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy może nastąpić z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prywatnych, kościelnych itp.).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. poza określeniem zasad i form ochrony i opieki nad zabytkami porusza także kwestie związane z finansowaniem prac przy zabytkach z udziałem środków państwa.

Pomimo jednoznacznego zapisu ustawowego, określającego obowiązki właściciela do opieki nad zabytkiem, państwo zobowiązuje się do wspomagania finansowego zadań realizowanych przy konserwacji obiektów zabytkowych wpisanych do Rejestru Zabytków. Jednocześnie należy przy tym podkreślić, że włączenie środków finansowych pochodzących z budżetu państwa nie może być stosowane do obiektów zabytkowych, które znajdują się jedynie w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków, a nie są wpisane do Rejestru Zabytków.

Wprawdzie zgodnie z zapisem art. 71. ust. 2 wspomnianej ustawy sprawowanie opieki nad zabytkiem wpisanym do Rejestru Zabytków, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich, budowlanych dla obiektów, których właścicielem lub użytkownikiem jest samorząd, jest zadaniem własnym samorządu, to już art. 73 mówi o tym, że między innymi jednostka samorządu terytorialnego może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. Dotacje takie przyznawane są przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego dla terenu, na którym

zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do Rejestru Zabytków. Zaznaczyć przy tym należy niezależność tych źródeł finansowania.

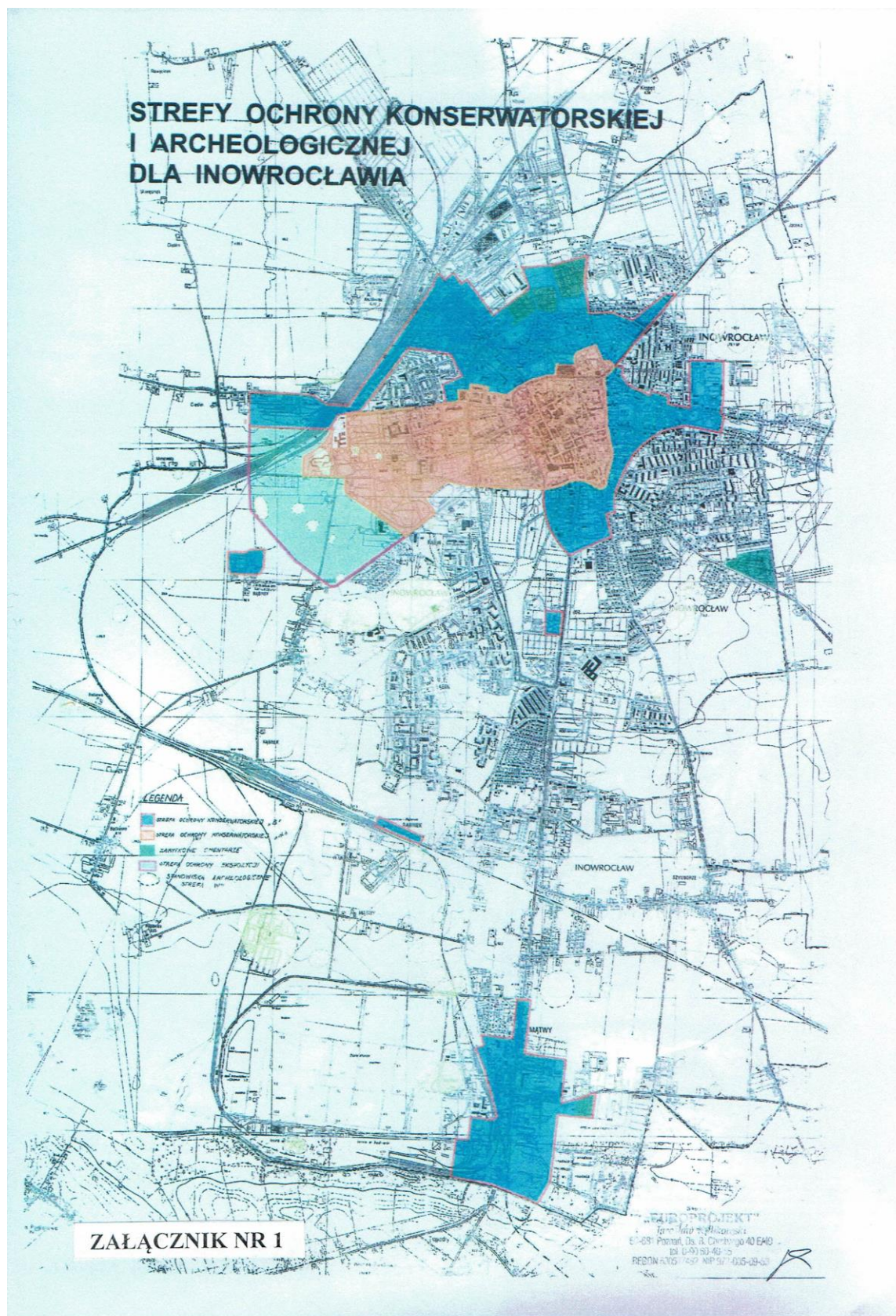
Innym ważnym elementem wynikającym z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest zapis pozwalający o ubieganie się o udzielenie dofinansowania w przypadku właścicieli i użytkowników wymienionych w ustawie nie tylko na prace planowane do wykonania przy zabytku w danym roku budżetowym, lecz także na prace, które zostały wykonane w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji (art. 76 ust.1 pkt 2). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawiera także wykaz prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, które mogą być objęte dotacją (art. 77).

Integralną częścią ustawy, wynikającą z zapisu art. 80 ust. 1, jest rozporządzenie ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określające szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane wpisane do Rejestru Zabytków oraz sposób prowadzenia dokumentacji w tym zakresie (Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. Dz. U. z 2005 r., Nr 112, poz. 940 z późn. zm.).

Informacje o zasadach i kryteriach dotyczących możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na podanych przykładowo stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – www.mkidn.gov.pl

11. Część graficzna gminnego programu opieki nad zabytkami

Załącznik Nr 1 – STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ I ARCHEOLOGICZNEJ DLA
INOWROCŁAWIA

Uzasadnienie do Uchwały Nr XXXV/405/2017

Rady Miejskiej Inowrocławia

z dnia 27 listopada 2017 r.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późn. zm.) wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu głównie włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy, uwzględnianie uwarunkowań prawnych ochrony zabytków, zahamowanie procesów degradacji zabytków, ich wyeksponowanie oraz upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego. Realizuje zatem cele określone w art. 87 ust. 2 ww. ustawy.

Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art.87 ust. 3 ww. ustawy).

Pismem z dnia 11 września 2017 r., znak: WUOZ.DB.RDZ.5121.12.2017.HM. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Bydgoszczy pozytywnie zaopiniował „Gminny program opieki nad zabytkami” dla Miasta Inowrocławia na lata 2017-2021.

Podjęcie uchwały nie wywołuje bezpośrednich skutków finansowych dla budżetu Miasta Inowrocławia, w związku z tym nie określa się źródeł finansowania. Konkretnie działania w kolejnych latach będą się odbywały w oparciu o corocznie uchwalany budżet gminy, gdzie zostaną zaplanowane stosowne kwoty. W perspektywie wieloletniej finansowanie części działań zawartych w programie opieki nad zabytkami może być realizowane ze środków unijnych w ramach regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2014-2020.

Przedmiotowa uchwała nie jest aktem normatywnym w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1523), tj. zawierającym przepisy powszechnie obowiązujące. W konsekwencji, uchwała ta, winna wejść w życie z dniem podjęcia i na podstawie normy zawartej w art. 87 ust.4 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w związku z art. 13 pkt 10 ww. ustawy o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, zostać ogłoszona w Dzienniku Urzędowym.

Wobec powyższego podjęcie niniejszej uchwały jest zasadne. Inicjatorem wywołania uchwały jest Prezydent Miasta Inowrocławia.

Przewodniczący Rady Miejskiej Inowrocławia

Tomasz Marcinkowski